МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему «Фінансова система України як
складова національної безпеки»

Виконала: студентка 2 курсу групи 8.0722-фк-з
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та
страхування, освітня програма фінанси і кредит

І.С. Барановська
Керівник д.е.н, професор Крилов Д. В.
Рецензент д.е.н., професор Огренич Ю.О.

Запоріжжя – 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічний
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування
Освітній рівень магістр
Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування
Освітня програма фінанси і кредит

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____А.П. Кущик

«____»_____2023 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНЦІ

Барановській Ірині Сергіївні

1. Тема роботи: «Фінансова система України як складова національної безпеки»

керівник роботи: Крилов Денис Валерійович, д.е.н., професор

затверджені наказом ЗНУ від 01 травня 2023 р. № 651-с.

2. Строк подання студентом роботи: 10 листопада 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи: дані міністерства фінансів України, Національного Банку України, Державної служби статистики України, Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг, а також монографічні дослідження та наукові статті вітчизняних і зарубіжних авторів.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) : проаналізувати теоретичні аспекти формування фінансової системи країни; проаналізувати стан фінансової системи України; оцінити рівень стійкості та безпеки фінансової системи, оцінити перспективи розвитку і напрямки вдосконалення фінансової системи України.

1. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): кваліфікаційна робота містить 18 рис., 28 табл.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Крилов Д.В., д.е.н., професор	8.08.2023 р.	8.08.2023 р.
2	Крилов Д.В., д.е.н., професор	11.09.2023 р.	11.09.2023 р.
3	Крилов Д.В., д.е.н., професор	02.10.2023 р.	02.10.2023 р.

7. Дата видачі завдання: 20 червня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання бібліографії та вивчення літературних джерел	20.06.2023 р. – 31.07.2023 р.	виконано
2.	Виконання вступу	1.08.2023 р. – 07.08.2023 р.	виконано
3.	Виконання розділу 1	08.08.2023 р. – 10.09.2023 р.	виконано
4.	Виконання розділу 2	11.09.2023 р. – 1.10.2023 р.	виконано
5.	Виконання розділу 3	2.10.2023 р. – 19.10.2023 р.	виконано
6.	Формулювання висновків	20.10.2023 р. – 1.11.2023 р.	виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	2.11.2023 р. – 9.11.2023 р.	виконано
8.	Подання роботи на кафедру	10.11.2023 р.	виконано

Студент _____ І.С. Барановська
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____ Д.В.Крилов
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ І.О. Щебликіна
(підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 107 с., 16 рис., 29 табл., 86 джерел, 2 додатки.

Об’єкт дослідження – фінансова система України.

Предмет дослідження – сукупність теоретико-методичних засад та прикладних проблем, пов’язаних із функціонуванням фінансової системи україни.

Метою роботи є узагальнення, поглиблення і розвиток засад функціонування фінансової системи України як складової економічної безпеки.

Методи досліджень: діалектичний; системний, комплексний та структурно-функціональний підхід, кількісний аналіз, аналітичний; математичного моделювання.

Наукова новизна отриманих результатів визначається такими основними положеннями:

− узагальнено теоретичні засади функціонування фінансової системи України;

− побудована економіко-математична модель стійкості фінансової системи України.

Практичне значення мають розробки щодо напрямків вдосконалення фінансової системи України.

ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ, СТІЙКІСТЬ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ, ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА, СКЛАДОВІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

SUMMARY

Qualifying work: 107 pp., 16 fig., 29 tab., 2 annex, 86 references.

The financial system of the state is an important indicator and basis for sustainable economic development of the country and its economic security. The efficiency of the economy depends on the stability and quality of management of the country's financial system. Analyzing the role of the financial system in ensuring the economic security of the country, it can be argued that it is expedient to conduct a comprehensive study of the principles of functioning of the financial system of Ukraine. In modern conditions, during hostilities, the issue of stable and normal functioning of the financial system of Ukraine is especially relevant.

The object of the research is the social relations that arise during the functioning of the financial system of Ukraine.

The subject of the research is the principles of functioning of the financial system of Ukraine.

Purpose and objectives of the study. The purpose of the qualification work is a comprehensive study of the essence and features of the principles of functioning of the financial system of Ukraine in modern conditions and directions for their improvement.

To achieve this goal, the following main tasks are set in the work: – to conduct a comprehensive analysis of the concept of the financial system;

– to analyze the state of the components of the financial system of Ukraine in wartime;

– to assess the stability and security of the financial system of Ukraine in modern conditions;

— to develop proposals and recommendations for improving the financial system of Ukraine.

Research methods. To achieve the purpose of the work and ensure the scientific objectivity and validity of its results, a number of general and special methods of scientific knowledge were used: dialectical; systematic, complex and structural-functional approach, quantitative analysis, analytical; mathematical modeling. The

information basis of the qualification work is informational, periodical and reference publications, statistical materials.

The scientific novelty of the obtained results lies in the fact that the work is one of the first attempts to comprehensively, using modern methods of scientific cognition, to determine the essence and features of the functioning of the financial system of ukraine. An economic and mathematical model of stability of the financial system of ukraine has been built.

The practical significance of the results obtained lies in the fact that the conclusions and proposals presented in the work are of both scientific-theoretical and practical interest and can be used in the research and practical spheres.

FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE, STABILITY OF THE FINANCIAL SYSTEM, ECONOMIC SECURITY, COMPONENTS OF THE FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE

ЗМІСТ

ВСТУП…… 8
1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ КРАЇНИ……..……..…… 11
1.1 Економічна сутність, складові та поняття фінансової системи … 11
1.2 Теоретичні аспекти визначення стійкості фінансової системи …… 20
1.3 Теоретичні основи забезпечення фінансової безпеки держави……. 25
2. АНАЛІЗ СТАНУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ 33
2.1 Сучасний стан фінансової системи України……. 33
2.2 Оцінка стійкості фінансової системи України ……. 53
2.3 Оцінка рівня безпеки фінансової системи України …… 64
3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ …… 78
3.1 Проблеми функціонування фінансової системи України …… 78
3.2 Напрямки удосконалення фінансової системи України……. 84
ВИСНОВКИ …… ……. 96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….. 100
ДОДАТКИ…….…. 108

ВСТУП

Актуальність теми. Фінансова система держави виступає важливим індикатором та основою сталого економічного розвитку країни та її економічної безпеки. Саме від стійкості та якості управління фінансовою системою країни залежить ефективність функціонування економіки. Аналізуючи роль фінансової системи в забезпеченні економічної безпеки країни, можна стверджувати про доцільність комплексного дослідження засад функціонування фінансової системи України. В сучасних умовах, під час військових дій питання стабільного та нормального функціонування фінансової системи України є особливо актуальним.

Для держави наявність ефективної фінансової системи є важливою умовою функціонування її економіки. Фінансова система є достатньо складною за своєю будовою. За допомогою фінансової системи держава накопичує та використовує ресурси для утримання свого апарату, а також направляє їх на виконання своїх функцій й під час війни.

Пошук найбільш дієвих підходів до формування ефективної фінансової системи як основи забезпечення безпеки держави на основі аналізу особливостей функціонування фінансової системи України під час воєнного стану є важливим завданням в умовах постійної мінливості зовнішнього та внутрішнього середовищ, які нині відбуваються у економіці.

Враховуючи вищезазначене, актуалізується питання щодо детального визначення і комплексного аналізу засад функціонування фінансової системи та стану її складових. Це можливо досягти шляхом пошуку нових напрямків удосконалення забезпечення функціонування фінансової системи України.

Теоретичним підґрунтям дослідження засад функціонування фінансової системи є праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема таких як: О. Бандурки, Д. Білінського, Л. Воронової, Г. Габбарта, С. Гурусамі, П. Дуравкіна, Т. Кобзєвої, О. Коваленко, Ф. Мишкіна, В. Опаріна, О. Орлюк, А.

Пишного, В. Роль, П. Роуза, В. Сергієнко, Д. Фрейзера, Дж. Ван Хорна, Г. Шинасі та інших.

Проте, незважаючи на беззаперечну актуальність існуючих наукових доробків щодо розуміння фінансової системи, наукові дослідження проблематики засад функціонування фінансової системи України майже відсутні. При цьому, особливого значення набувають реформи, які стосуються фінансового сектору, приведення вітчизняного законодавства у відповідність до міжнародних та європейських стандартів, що обумовлює доцільність та актуальність проведення комплексного дослідження функціонування фінансової системи України.

Мета і задачі дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є комплексне дослідження сутності та особливостей засад функціонування фінансової системи України в сучасних умовах і напрямків їх удосконалення.

Для досягнення поставленої мети в роботі поставлено такі основні задачі:

– провести комплексний аналіз поняття фінансової системи;

– проаналізувати стан складових фінансової системи України в умовах воєнного часу;

– оцінити стійкість та безпеку фінансової системи України в сучасних умовах;

— розробити пропозиції та рекомендації для вдосконалення фінансової системи України.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час функціонування фінансової системи України.

Предмет дослідження становлять засади функціонування фінансової системи України.

Методи дослідження. Для досягнення мети роботи й забезпечення наукової об’єктивності та обґрунтованості її результатів було використано низку загальних і спеціальних методів наукового пізнання: діалектичний; системний, комплексний та структурно-функціональний підхід, кількісний аналіз, аналітичний; математичного моделювання.

Інформаційну основу кваліфікаційної роботи становлять інформаційні, періодичні та довідкові видання, статистичні матеріали.

− Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є спробою комплексно, з використанням сучасних методів наукового пізнання визначити сутність та особливості функціонування фінансової системи України. Побудовано економіко-математичну модель стійкості фінансової системи України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в роботі висновки та пропозиції становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані у науково-дослідній та практичній сферах.

Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Апробація роботи. Результати дослідження представлені в тезах Барановська І.С. Визначення стійкості фінансової системи. / І.С. Барановська // Матеріали XXXVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія) дистанційно) С. 267-271.

1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ КРАЇНИ

1.1 Економічна сутність, складові та поняття фінансової системи

На сучасному етапі серед науковців існує декілька теоретичних підходів щодо трактування категорії «фінансова система», що зумовлено неоднозначністю та динамічністю цього поняття. Зазначимо, що категорія «фінансова система» вживається з різними тлумаченнями та іноді має суперечливе змістовне наповнення, а тому, питання щодо дослідження сутності категорії «фінансова система» є актуальним.

Слід відзначити, що на законодавчому рівні відсутнє визначення цієї категорії; крім того, існують різноманітні тлумачення щодо її визначення. Також відзначимо, що категорія «фінансова система» виступає предметом дослідження різних наук: історії, соціології, економіки, права тощо.

Аналіз літературних джерел дозволяє виділити такі аспекти поняття «фінансова система»:

Економічний аспект категорії «фінансова система» передбачає її розуміння як сукупності складових у формі фінансових відносин, що розвиваються у зв'язку з функціонуванням фінансової системи [1].

Із правової точки зору «фінансова система» являє собою сукупність методів, установлених нормативно-правовими актами, що мають форму нормативних вимог до режиму функціонування фінансової системи (фінансове законодавство, фінансова політика в її правових формах, функції та методи діяльності, що реалізуються конкретними вповноваженими суб'єктами) [2].

З точки зору економічного тлумачення даної категорії, загальноприйнятим вважалось існування двох моделей фінансово-економічної системи: фондової (англо-американської) та банкоцентричної (романо-німецької та

євроконтинентальної), але останнім часом деякі науковці, зокрема І. А. Канцір виокремлює ісламську модель фінансової системи [3].

Уткіна М.С. [1] зазначає, що поняття «фінансова система» складається із двох категорій: «фінанси» і «система» та є багатогранним і багатоаспектним, і характеризується ознаками емерджентності, інтегративності, наявності певної взаємозалежності між її складовими елементами та ієрархічності, тобто впорядкованості розташування її складових частин.

А.Г. Пишний класифікує фінансві системи за матеріальним змістом відносин на: фінансування, запозичення, страхування та заощадження [4].

Переважна більшість науковців наголошує на тому, що в теперішній час превалюють три концепції розуміння фінансової системи, а саме: фондова, інституційна та посуб'єктна (табл 1.1):

Таблиця 1.1 – Концепції тлумачення фінансової системи

Концепція	Зміст
Фондова	Фінансова система складається з: бюджету, позабюджетних фондів, кредитного фонду, страхового фонду, фінансових ресурсів суб'єктів господарювання з подальшою диференціацією типів та видів фінансових фондів.
Інституційна	В фінансовій системі виділяються складові із врахуванням функціональної своєрідності окремих фінансових інститутів: державні доходи, державні видатки, страхування, державний кредит, банківський кредит, грошовий обіг тощо.
Посуб'єктна	ґрунтується на визначенні органу, що здійснює управління фондом або інститутом чи володіє речовим правом певного виду щодо мобілізованих фінансових ресурсів. Тут виділяється бюджет, позабюджетні фонди, фінанси господарюючих суб'єктів, страховий фонд, кредитний фонд, муніципальні фінанси, інвестиційні фонди тощо.

Слід зазначити, що науковцями застосовуються різноманітні підходи до розуміння поняття фінансової системи. Аналіз підходів вітчизняних та зарубіжних дослідників до визначення змісту та тлумачення поняття фінансової системи наведено в табл. 1.2:

Таблиця 1.2 – Підходи до трактування поняття фінансової системи

Автор	Підхід	Зміст підходу
В. М. Опарін [5]	За змістовним наповненням та інституціональною будовою	За змістовним (сутнісним) наповненням, фінансова система становить собою сукупність відокремлених, проте взаємопов'язаних ланок (фінансів суб'єктів підприємницької діяльності, державних (публічних фінансів), міжнародних фінансів, фінансового та страхового ринку), які відображають особливі форми фінансових взаємовідносин. За інституціональною будовою, фінансова система є сукупністю фінансових інститутів, які забезпечують її ефективне функціонування, організацію та здійснення фінансової діяльності її суб'єктами.
О. П. Орлюк [6]	Інституціональний; організаційний та економічний	Відповідно до інституціонального підходу, фінансову систему складає сукупність фінансових інститутів, що сприяють утворенню та використанню фондів коштів для здійснення фінансової діяльності держави. Ураховуючи організаційний підхід, це сукупність органів державної влади та місцевого самоврядування, які здійснюють у межах своєї компетенції керівництво фінансовою діяльністю держави та підприємств, установ, організацій, що беруть у ній участь. Щодо економічного підходу, фінансова система – це сукупність державних фінансів (бюджет держави, фонди цільового призначення, державний кредит, фінанси державних підприємств), фінанси суб'єктів господарювання, міжнародні фінанси (валютний ринок, фінанси міжнародних організацій, міжнародні фінансові інституції) та фінансовий ринок)
Д. О. Білінський [7]	Процедурний	структура фінансової системи виходить із природи предмету фінансового-правового регулювання, що забезпечується, у першу чергу, процесуальними нормами. Прихильники даного підходу виділяють наступні стадії: формування, розподіл та використання. Зокрема, стадійне структурування фінансової системи країни дозволяє логічно пов'язувати із відповідними фондами і характеризувати фінансову систему, зміст якої включає формування публічних грошових фондів, розподілення коштів, які акумульовані в цих фондах, та витрачання цих коштів

Ю. М. Коваленко [8] розглядає фінансову систему у більш вузькому значенні за:

– організаційним (інституційним) наповненням (як сукупність взаємопов'язаних складових елементів, які мають достатньо значні відмінності в організації);

- організаційною ознакою (як сукупність фінансових органів і фінансових інституцій, що забезпечують організацію та здійснення фінансової діяльності різних інституцій);
- прагматичним аспектом (як сукупність фінансових органів і фінансових інституцій, що забезпечують функціонування окремих складових фінансів);
- інституційною ознакою (як мережу фінансових установ, які діють за допомогою різноманітних фінансових операцій, займаються переведенням грошей з одного пункту в інший, а також надають позики та кредити);
- організаційно-інституційною структурою (як сукупність фінансових органів та інституцій, які здійснюють управління грошовими потоками та фондами грошових коштів, банківські та небанківські установи, фондові та валютні біржі, страхові компанії, інвестиційні фонди тощо).

Отже, наведемо визначення поняття «фінансова система» в тлумаченні вітчизняних та зарубіжних науковців (табл. 1.3):

Таблиця 1.3 – Визначення поняття «фінансова система»

Автор	Тлумачення
1	2
В. Ф. Роль, В. В. Сергієнко [9]	Сукупність і взаємозв'язок урегульованих фінансово-правовими нормами різних груп фінансових правовідносин (фінансових інститутів, ланок фінансів), за допомогою яких держава формує, розподіляє та використовує централізовані і децентралізовані фонди коштів.
О. В. Коваленко [10]	Цілісна складова, яка характеризується замкнутістю, взаємодією елементів усередині неї, постійною циркуляцією, що і є характерним для фінансової системи.
О. Романенко [11]	Фінансова система становить собою сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних між собою сфер фінансових відносин, що мають особливості в мобілізації та використанні фінансових ресурсів, відповідний апарат управління та правове забезпечення
А. С. Нестеренко [12]	Фінансова система є сукупністю «фінансових операцій, які проводяться суб'єктами фінансової діяльності з використанням певного фінансово-кредитного механізму»
Г. Шинасі [13]	Сукупність засобів - фінансових інститутів і ринків, які є результатом еволюції соціальних замовлень, за допомогою яких здійснюються та впроваджуються фінансові рішення
Ф. Мишкін [14]	Фінансова система розглядається в контексті функціонування її основних елементів. Так, основним елементом фінансової системи є кредитори, позичальники, фінансові посередники та фінансові ринки

Продовження табл 1.3

1	2
Дж. Ван Хорн [15]	Фінансова система розглядається як сукупність низки установ і ринків, які надають свої послуги фірмам, громадянам, а також урядам.
Г. Габбарт [16]	Фінансова система розглядається як мережа ринків та інститутів, які є посередниками між заощадниками та позичальниками
П. Роуз, Д. Фрейзер [17]	Фінансова система розглядається як мережа фінансових ринків, фінансові інституції, бізнесові структури, фінанси домогосподарств та уряду
С. Гурусамі [18]	Фінансова система розглядається як система, що спрямована на створення й забезпечення регулярного, гладкого, ефективного економічного зв'язку між вкладниками. характерні ознаки,: - фінансова система забезпечує ідеальний зв'язок між вкладниками та інвесторами, що стимулює як заощадження, так і інвестиції; - фінансова система сприяє розширенню фінансових ринків через простір і час; - фінансова система сприяє ефективному розподілу фінансових ресурсів для соціально необхідних та економічно продуктивних цілей; - фінансова система впливає як на якість, так і темпи економічного розвитку
М.С. Уткіна [1]	сукупність фінансових відносин, врегульованих правовими нормами щодо формування, розподілу та використання ресурсів державними органами та установами, що здійснюють фінансову діяльність.

Слід зазначити, що зарубіжні науковці щодо категорії «фінансова система», надають перевагу більш прагматичному підходу. Однак, незважаючи на це, єдиного тлумачення поняття фінансової системи немає.

Визначимо ознаки та особливості, які характеризують фінансову систему. За думкою П. М. Дуравкіна [19] до них можна віднести:

- взаємозв'язок фінансової системи з фінансовою діяльністю держави;
- фінансова система становить сукупність елементів, за допомогою яких здійснюється фінансова діяльність держави;
- фінансова система забезпечує здійснення фінансової діяльності держави, тобто здійснення такої діяльності неможливе без наявності фінансової системи;
- структура фінансової системи зумовлена безпосередньо цілями й завданнями фінансової діяльності держави;
- фінансова система виступає системою динамічного, здатного змінювати кількісні та якісні характеристики своїх елементів;

− для фінансової системи притаманні розподіл і використання елементів залежно від стадії фінансової діяльності держави: при мобілізації коштів одні (податкова й кредитна системи), а при розподілі – інші (бюджетна система). У свою чергу, є елементи, які можуть використовуватися на всіх стадіях.

Мейш А. В., Лисак О. М. [20], Орел В.М [21] виокремлюють важливі риси фінансових систем:

– кожна ланка фінансових систем має властиві їй методи мобілізації коштів для створення фондів фінансових ресурсів та власні напрямки й методи їх використання;

– кожна ланка фінансової системи є відносно самостійною, має власну специфічну сферу застосування;

– між ланками фінансової системи існує тісний взаємозв'язок і взаємна обумовленість, кожна ланка може успішно функціонувати лише за досконалості й ефективності системи загалом;

– фінансова система держави досягає найбільшої ефективності лише тоді, коли налагоджена та законодавчо закріплена діяльність кожної її ланки;

– залежно від факторів, які впливають на організацію фінансів, насамперед на формування й використання фондів фінансових ресурсів, кожна ланка фінансових систем може поділятися на менші підрозділи.

Зазначимо, що фінансові системи різних держав можуть вирізнятися за структурою та функціями, що зумовлено видами форм власності, політичними орієнтирами правлячих еліт, рівнем економічного розвитку держави тощо.

Мейш А. В., Лисак О. М. [20], Ієрусалімов В.І. [22] зазначають, що нині у світі розрізняють понад двадцять різних моделей фінансових систем, які мають спільну основу в переліку окремих ланок, хоча і за наявності певних відмінностей.

Іншим питанням у контексті дослідження фінансової системи є виокремлення її ланок, складових елементів, що зумовлено різноманітністю думок і підходів до розуміння сутності цього поняття. В табл. 1.4 наведено підходи науковців до виокремлення складових ланок фінансової системи:

Таблиця 1.4 – Складові фінансової системи

Автор	Ланки фінансової системи
О. А. Музика-Стефанчук [23]	- державні та місцеві централізовані й децентралізовані фінанси (фонди коштів); - фінанси суб'єктів господарювання
М. П. Кучерявенко, [24] Л. К. Воронова [25]	- бюджетна система; - кредитна система; - обов'язкове державне страхування; - фінанси підприємств.
Ю.О. Костенко [26]	- бюджетна система, яка складається із державних та місцевих бюджетів; - кредитна система, яка містить державне та банківське кредитування; - система обов'язкового державного страхування.
О. М. Бандурка [27]	1. Державні фінанси: - державний бюджет України; - державні позабюджетні фонди; - державний кредит. 2. Місцеві фонди: - місцеві бюджети; - місцеві позабюджетні фонди. 3. Фінанси підприємств, установ та організацій. 4. Інші фінанси: - відносини щодо формування страхових фондів; - відносини щодо формування кредитних фондів тощо
А. С. Нестеренко [12]	державні фінанси; місцеві фінанси; фінанси підприємств; фінанси домогосподарств; фінанси міжнародних організацій та міжнародні фінансові інститути

Отже, можна побачити, що більшість науковців виділяє в структурі фінансової системи наступні елементи: бюджетну та кредитну системи; обов'язкове державне страхування та фінанси підприємств.

Таким чином, устрій фінансової системи країни із її структурними елементами необхідно розглядати із врахуванням форми правління країни; форми державного устрою; політичного режиму; типу економіки та національних традицій, які суттєво впливають на принципи і інструменти побудови фінансової системи країни.

Т. А. Кобзєва [28] під принципами фінансової системи пропонує розуміти сукупність основоположних засад, керівних ідей, які покладені в основу побудови, функціонування та розвитку фінансової системи. Так, до них відносимо наступні принципи:

− емерджентність (цілісність). Під емерджентністю слід розуміти таку властивість системи, яка втілює уявлення про те, що єдине ціле має властивості, які не можуть бути виведені як наслідок із властивостей окремих частин;

− ієрархічність передбачає розташування складових елементів від найвищого рівня до найнижчого, тобто певна підпорядкованість елементів;

− інтегративність відображає ступінь взаємозв'язку окремих елементів системи в процесі досягнення певних єдиних цілей;

− динамічність являє собою процес зміни певних властивостей фінансової системи, її складових елементів залежно від навколишнього середовища та під його впливом;

− залежність від змін зовнішнього середовища безпосередньо випливає з попереднього й означає здатність процесів, які відбуваються ззовні системи, упливати на неї.

Деякі дослідники, зокрема В. М. Орел [21], Ієрусалімов В.І. [22] вважають, що в основу побудови фінансової системи України покладено такі основні принципи:

− Принцип територіальності. Відповідно до якого, кожна область має відповідний апарат фінансових і страхових органів.

− Принцип функціонального призначення ґрунтується на тому, що кожна ланка фінансової системи виконує власне завдання.

− Адміністративно-територіальний принцип.

− Принцип функціонального призначення ланок фінансової системи знаходить своє відображення у тому, що в кожній з ланок фінансової системи вирішуються свої завдання специфічними для кожної із них методами, існують окремі апарати управління і т.д.

− Принцип єдності фінансової системи безпосередньо зумовлюється єдиною економічною та політичною основою держави. Саме це обумовлює єдину фінансову політику, що впроваджується державою через центральні фінансові органи.

– Принцип самостійності, що ґрунтується на положенні, відповідно до якого кожна ланка фінансової системи є самостійною та відрізняється від іншої, незважаючи на їх взаємозв'язок.

Наступною групою принципів фінансової системи, які необхідно виділити, є принципи складових елементів фінансової системи: бюджетну та кредитну системи, обов'язкове державне страхування та фінанси підприємств.

Це зумовлено у першу чергу тим, що фінансова система держави є сукупністю взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів – фінансових інститутів (табл. 1.5).

Таблиця 1.5 – Принципи складових фінансової системи

Складова	Зміст принципів
Бюджетна Система	Єдності; збалансованості; самостійності; повноти; обґрунтованості; ефективності та результативності; субсидіарності; цільового використання бюджетних коштів; справедливості і неупередженості, публічності та прозорості.
Кредитна система	Розподіл функцій центрального та всіх інших банків; Контроль та регулювання діяльності банків другого рівня з боку центрального; - відмова від участі центрального банку в конкуренції на грошових ринках усередині держави [29]
Сфера обов'язкового страхування:	Обов'язковість; суцільність охоплення; автоматичність; дія страхування незалежно від внесення страхових платежів; безстроковість, нормування [30].
Фінанси підприємств	1. Принцип актуальної взаємодії 2. Принцип законності 3. Принцип плановості. 4. Принцип самофінансування. 5. Принцип об'єктивності. 6. Принцип безперервності. 7. Принцип планомірності. 8. Принцип системності. 9. Принцип незалежності.. 10. Принцип самостійності. 11. Принцип ефективності. [21].

Слід зазначити, що функції фінансової системи відображають сутність та роль фінансової системи. Система функцій фінансової системи, зважаючи на складність категорії «фінансова система», є комплексною. Тому, як зазначає М. С. Уткіна [32], їх прийнято класифікувати наступним чином: основні функції; другорядні функції; забезпечуючі та системні функції.

До першої групи відносять основні функції – розподільну та контрольну.

Другорядні функції є «додатковими» по відношенню до основних. До них можна віднести: виробничу, стимулюючу, планування та організації. Забезпечуючі функції проявляються у формуванні грошових фондів, їх безпосередньому використанні, а також контролі.

Системні функції фінансової системи необхідно розглядати, враховуючи різноманіття елементів фінансової системи.

Таким чином, категорія «фінансова система» є складною та багатогранною і містить головні ознаки, риси та елементи, які безпосередньо є відображенням внутрішньої будови фінансової системи країни на сучасному етапі її розвитку.

1.2 Теоретичні аспекти визначення стійкості фінансової системи

Проблема забезпечення стійкості фінансових систем сьогодні перестає бути лише фінансовим чи економічним питанням, а переходить у площину політичних, оскільки є одним із чинників досягнення безпеки розвитку держави.

Дослідженню стану стійкості фінансових систем присвячено значну кількість праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених.

Однак, слід зазначити, що в науковій літературі поняття «стійкість фінансової системи» остаточно не визначено.

Значення цього терміна науковці зазвичай тлумачать залежно від контексту, використання аналітичних методів та рівня розглядуваної системи: фінансова стійкість підприємства, фінансова стійкість регіону або фінансва стійкість держави. Це призводить до неоднозначності розуміння цього поняття та викликає необхідність його уточнення.

В табл. 1.6 наведено трактування поняття «стійкість фінансової системи» вітчизняними науковцями.

Таблиця 1.6 – Визначення поняття «стійкість фінансової системи»

Автор	Тлумачення поняття фінансової стійкості
В. Зінченко [33]	Такий стан фінансової системи, при якому реалізується сутність і призначення фінансової системи, адекватно і ефективно виконуються її функції, а також забезпечується спроможність відновлювати цей стан після будь-яких відхилень від безпечних параметрів, викликаних дією кризових моментів
В. Міщенко, О. Кірєєв М. Шаповалова [34]	Стан динамічної фінансової системи, вплив якого не заважає здійснювати ефективний перерозподіл фінансових ресурсів в економіці, функціонування платіжної системи, а також абсорбцію (амортизацію) шоків.
О. Петрик [35]	Визначає пріоритетність підтримання стійкості фінансової системи завдяки дії центрального банку шляхом розробки, здійснення й постійного оновлення плану дій щодо стабілізації фінансової системи.
Б. Пшик [36]	Змога забезпечити безперебійне здійснення розрахунків в економіці, високий рівень довіри до фінансово-кредитних установ, відсутність надмірної волатильності фінансових ринків, ефективний розподіл фінансових ресурсів та можливість управління фінансовими ризиками, а також стійкість фінансової системи, що дає змогу протистояти негативним економічним шокам у майбутньому та запобігати їх негативному впливу на економіку.
Е. Крокет [37]	Пов'язує поняття фінансової стікості з визначенням поняття «нестабільність» як такої ситуації, в якій економічна діяльність перебуває під негативним впливом коливань цін на фінансові активи або нездатність фінансових установ відповідати за договірними зобов'язаннями.
М. Фут [38]	Визначає стійкість фінансової системи показниками: а) грошова стабільність; б) рівень зайнятості населення, близьким до нормальної норми зайнятості в економіці; в) довіра економічних суб'єктів до фінансових установ і ринків; г) відсутність відносних коливань цін на реальні або фінансові активи.
В.М.Мирончук, І.О. Завальнюк [39]	Стійкість фінансової системи – це якісне відображення функціонування фінансової системи завдяки ефективності її взаємодії з реальною економікою в умовах невизначеності впливу дестабілізаційних факторів.

Підсумуємо вищесказане [39] та розділимо визначення стійкості фінансової системи, запропоновані науковцями, за такими напрямами:

– визначення стійкості фінансової системи як такої, що здатна ефективно функціонувати під впливом різних дестабілізаційних факторів;

– визначення стійкості фінансової системи через призму поняття нестійкості;

– визначення стійкості фінансової системи певними параметрами, які зображають цільові орієнтири її забезпечення.

Петрик О.П. [35] зазначає, що недостатня розвиненість механізмів державного регулювання і значна відкритість економіки України потребують надзвичайної уваги до оцінки внутрішніх і зовнішніх факторів, які можуть негативно впливати на економіку та провокувати виникнення криз як в окремих секторах, так і в усій економічній системі країни.

Визначимо фактори, які можуть негативно вплинути на стійкість фінансової системи. За думкою багатьох науковців іх можна розділити на ендогенні (внутрішні) та екзогенні (зовнішні) [39] (табл 1.7).

Таблиця 1.7– Фактори впливу на стійкість фінансової системи

Група факторів	Перелік факторів
Внутрішні	Рівень досконалості економічної політики держави та розвитку вітчизняної фінансової системи, стабільність курсу національної валюти, фінансову лібералізацію, зменшення виробничих процесів у країні, політичну нестабільність тощо.
Зовнішні	Світові глобалізаційні процеси в економіці, дестабілізацію потоків та капіталу на міжнародних фінансових ринках, мобільність капіталу тощо.

Для оцінки фінансової стійкості застосовують індикатори фінансової стійкості, які забезпечують розуміння фінансового стану та надійності фінансових інститутів країни, а також секторів домогосподарств та підприємств [40]. Вказані показники передбачають глибокий аналіз економічної та фінансової стійкості.

Слід зазначити, що перелік основних та додаткових індекси інансової стійкості схвалила консультативна нарада експертів Виконавчої ради МВФ. Статистичний департамент МВФ збирає та поширює дані та метадані країн-учасників фонду на основі обраних показників відповідно до методології [41].

Звітні країни також поширюють ці дані на вебсайтах своїх національних інституцій, що в Україні здійснює Національний Банк.

У посібнику з оцінки індексів фінансової стійкості, розробленому МВФ, запропоновано 39 індикаторів фінансової стійкості, які складаються з основного набору індикаторів (ядра) і додаткового набору. Основний набір включає основні

індикатори (12 показників), що характеризують стан банківського сектору, в той час як додатковий (27 показників) включає інші індикатори банківського сектору, які не входять в основний набір, а також індикатори небанківських фінансових установ, підприємств, домашніх господарств, фінансових ринків та ринку нерухомості (табл. 1.8) [42].

Таблиця 1.8 – Показники фінансової стійкості: основний та додатковий набір

Індикатори: основний набір	
1	2
Депозитні організації:	
Достатність капіталу	Регулятивний капітал до зважених на ризик активів
	Регулятивний капітал 1-го рівня до зважених на ризик активів
	Недіючі позики мінус резерви до капіталу
Якість активів	Недіючі позики до сукупних брутто-позик
	Секторальний розподіл позик до сукупних позик
Прибутки та прибутковість	Дохідність активів
	Дохідність капіталу
	Відсоткова маржа до брутто-активу
	Невідсоткові витрати до брутто-доходу
Ліквідність	Коефіцієнт ліквідності активів
	Ліквідні активи до короткострокових зобов'язань
Чутливість до ринкового ризику	Чиста відкрита позиція в іноземній валюті до капіталу
Індикатори: додатковий набір	
Депозитні організації	Капітал до активів
	Великі позики до капіталу
	Географічний розподіл позик до сукупних позик
	Позиція брутто-активів у похідних фінансових інструментах до капіталу
	Позиція брутто-зобов'язань у похідних фінансових інструментах до капіталу
	Дохід від торговельних операцій до сукупного доходу
	Витрати на персонал до невідсоткових витрат
	Спред між позичковою і депозитною ставками-орієнтирами
	Спред між найвищою і найнижчою міжбанківськими ставками
	Клієнтські депозити до сукупних (неміжбанківських) позик
	Номіновані в іноземній валюті позики до сукупних позик
	Номіновані в іноземній валюті зобов'язання до сукупних зобов'язань
	Чиста відкрита позиція власних коштів до капіталу
Інші фінансові корпорації	Активи до сукупних активів фінансової системи

Продовження табл. 1.8

1	2
Сектор нефінансових корпорацій	Активи до ВВП
	Сукупний борг до власних коштів
	Дохідність капіталу
	Прибутки до витрат на сплату відсотка і основної суми
	Чиста сума в іноземній валюті під ризиком до власних коштів
	Кількість звернень про захист від кредитора
Домашні господарства	Борг домашніх господарств до ВВП
	Платежі домашніх господарств для обслуговування та виплати основної суми боргу до доходу
Ринкова ліквідність	Середній спред між цінами купівлі-продажу на ринку цінних паперів
	Середній щоденний оборотний коефіцієнт на ринку цінних паперів
Ринки нерухомості	Ціни на нерухомість
	Житлові іпотечні позики до сукупних позик
	Комерційні іпотечні позики до сукупних позик

Крім вищевказаних показників застосовуються також і більш агреговані міжнародні показники фінансової стійкості, наприклад індекс фінансового розвитку який забезпечує оцінку рівня та ефективності провідних світових фінансових систем та ринків капіталу. Цей показник аналізує фактори розвитку фінансової системи, що підтримують економічне зростання, і таким чином порівнює загальну конкурентоспроможність фінансових систем [41].

В. Міщенко, О. Кірєєв та М. Шаповалова [34] вважають, що доцільно зображувати кожний складовий елемент фінансової системи (грошово-кредитний ринок, ринок споживчих товарів, ринок товарів промислового призначення, валютний ринок, ринок цінних паперів, ринок нерухомості, світовий товарний і фінансовий ринки) певною системою показників та індикаторів.

Вважаємо доцільною побудову моделі оцінювання стійкості фінансової системи за допомогою математичних методів, що дасть змогу швидко діагностувати можливість протидії фінансової системи дестабілізаційним факторам.

Національний банк України регулярно публікує Звіт про фінансову стабільність, метою якого є проінформувати про наявні та потенційні ризики, які можуть загрожувати стійкості фінансової системи України. Також Звіт містить

рекомендації органам влади і фінансовим установам, спрямовані на протидію ризикам в умовах воєнного часу, підвищення стійкості фінансової системи до них та підготовки передумов для повоєнного відновлення.

Щоб забезпечити фінансову стабільність у надскладних умовах воєнного часу, потрібні злагоджені зусилля та тісна координація дій усіх учасників фінансового ринку: банків, небанківських фінансових установ, Національного банку та інших регуляторів ринку, а також дієва підтримка органів державної влади. Національний банк пропонує державним органам і фінансовим установам свої рекомендації та оприлюднює власні плани і наміри на найближчий час [44].

Зазначимо, що формування досконалої системи індикаторів стійкості фінансової системи є необхідною передумовою виконання регулятором своїх функцій.

1.3 Теоретичні основи забезпечення фінансової безпеки держави

Сфера питання безпеки являється ключовим та актуальним предметом досліджень, адже дана категорія є складною та багатогранною, характеризується розмаїттям трактувань та завжди містить в собі загрозливий характер. Проведені дослідження в даній сфері є відносно новим напрямком і зумовлені актуалізацією проблематики, та увага, яка приділяється сьогодні фінансовій безпеці, не випадкова.

Теоретичне обґрунтування даного терміну знаходимо у працях багатьох вітчизняних науковців. Проте, важливо зазначити, що, незважаючи на значний науковий доробок у цій сфері знань, даний аналіз показує недосконаліть спрощених підходів до трактування системності поняття «фінансової безпеки». чається в працях науковців, які займалися вирішенням даного питання. Систематизація наукових поглядів визначення економічної сутності фінансової безпеки представлена в табл. 1.9:

Таблиця 1.9 – Методичні підходи щодо визначення економічної сутності фінансової безпеки

Автор	Суть визначення
О. Барановський [45]	фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових і золотовалютних резервів, ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин, стан фінансових потоків в економіці, що характеризується збалансованістю і наявністю апробованих механізмів регулювання і саморегулювання.
О. Власюк [46]	Фінансова безпека стає основним економічним гарантом стійкості, забезпечуючи виробничий базис інфраструктурними інститутами розподілу фінансових та інвестиційних ресурсів.
Б. Кишакевич [47]	Фінансова безпека є основною підсистемою економічної безпеки, тому що саме вона визначає стан фінансово-кредитної сфери країни, без якої економіка країни у сучасних умовах не може існувати
Л. Лисяк [48]	Рівень економічної безпеки визначається індикаторами, які окреслені граничними значеннями та ваговими коефіцієнтами.
Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [49]	Фінансова безпека – це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків і дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни.
В. Михайлюк [50]	Фінансова безпека розглядається як ступень захищеності фінансових інтересів; рівень забезпеченості суб'єктів усіх рівнів управління фінансовими ресурсами; стан складових фінансового ринку; якості фінансових інструментів і послуг; стан фінансових потоків в економіці, що дозволяє вважати її одним з найважливіших системоутворюючих елементів економічної безпеки держави.
М. М. Єрмощенко [51]	Фінансова безпека — це такий стан фінансово-кредитної сфери, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання і населення в цілому — ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток.
Проект Концепції фінансової безпеки України [52]	Фінансова безпека – складоваекономічної безпеки, яка характеризує стан захищеності життєво важливих (ключових)інтересів держави, регіонів, підприємницьких структур та громадян у фінансовій сфері від впливу широкого кола негативних чинників (загроз). Основними критеріями фінансової безпеки є достатність фінансових ресурсів, їх збалансованість та ліквідність, які уможливлюють нормальне існування та розвиток зазначених суб'єктів економічного життя.
А. Сухоруков [53], С. Юрій, В. Федосов [54]	Фінансова безпека – це захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку і обслуговування фінансових зобов'язань.

Узагальнюючи аналіз сутності фінансової безпеки, Койло В.В. [55] систематизує дане поняття за різними ознаками. Зважаючи на те, що фінансова безпека не є статичною, то механізм її забезпечення становить сукупність організаційних та інституційно-правових заходів впливу спрямованих на своєчасне виявлення, попередження та ліквідацію загроз стійкості і стійкості фінансової системи, О. Мелих [56] виділяє такі елементи (рис. 1.1).

Методи забезпечення фінансової безпеки держави		
Об'єктивний і всебічний моніторинг економіки і фінансової сфери з метою виявлення і прогнозування загроз інтересам об'єктів фінансової безпеки	Вироблення порогових значень фінансових та соціально-економічних показників, переміщення яких може провокувати фінансову нестабільність та фінансову кризу	Розробка та реалізація конкретних заходів спрямованих на попередження, нейтралізацію та ліквідацію та ліквідацію загроз фінансовий безпеці держави

Рисунок 1.1 – Методи забезпечення фінансової безпеки держави

Аналіз літературних джерел дозволяє визначити, що на сьогоднішній день відсутня єдина класифікація загроз економічній безпеці країни. Але можна побачити, що більшість науковців застосовують класифікацію загроз за джерелом виникнення (на зовнішні та внутрішні) та ступенем небезпеки (на наявні, ті що формуються, потенційні та очікувані).

Зважаючи на погляди вітчизняних вчених, запропоновано характеристики цієї безпеки [57], які відображають особливості функціонування захисних складових економічної безпеки.

Серед цих характеристик зосередимо увагу дослідження на фінансовій безпеці, зокрема її інструментах. Серед внутрішніх факторів, що становлять найбільшу загрозу фінансовій безпеці держави, варто виділити перманентний бюджетний дефіцит, низьку ефективність бюджетної та податкової політик,

високі темпи інфляції, надмірний рівень внутрішньої заборгованості тощо (рис.1.2).

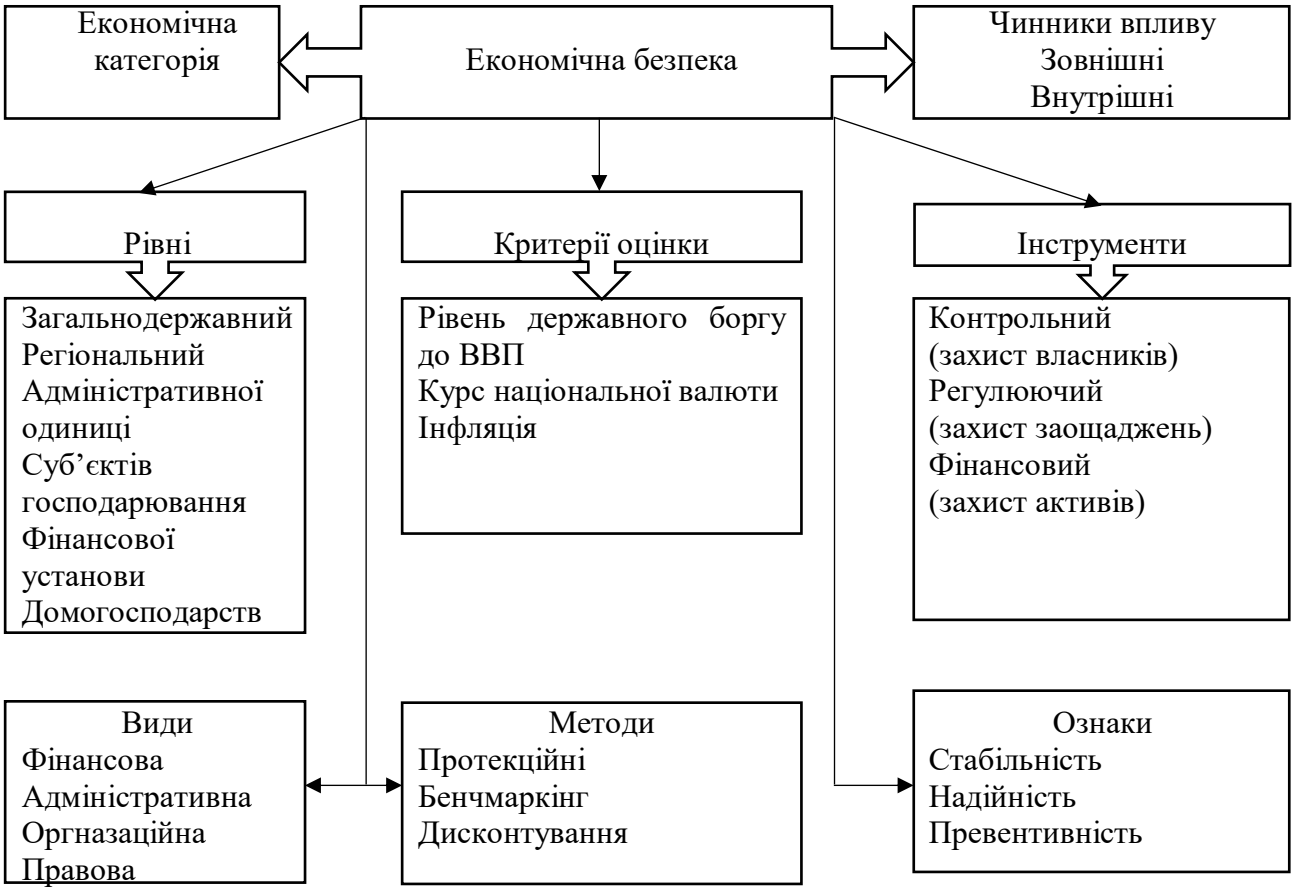

Рисунок 1.2 – Характеристики економічної безпеки [57]

За думкою О. Мелих [56], головний зовнішній виклик фінансовій безпеці України пов'язаний з тим, що об'єктивний процес інтеграції країни у світове співтовариство може супроводжуватися негативними явищами, зокрема: неконтрольованим зростанням зовнішньої заборгованості, обмеженням присутності держави на зарубіжних фінансових ринках, вивезенням за кордон валютних запасів, гальмуванням розвитку власної фінансової інфраструктури, послабленням фінансової самостійності у вирішенні найболючіших питань соціально-економічного розвитку країни, а також позицій вітчизняних підприємств, організацій і установ.

Вплив загроз на соціально-економічний розвиток визначається системою індикаторів фінансової безпеки держави (ДОДАТОК А). Зазначимо, що відхилення індикаторів від порогових значень призводить до порушення відтворювальних процесів і негативних тенденцій у фінансовій сфері й вимагає прийняття рішень щодо їх усунення.

Таким чином, загальноприйнятою є думка науковців, що основним критерієм безпеки є здатність економіки країни зберігати та підвищувати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз. При цьому важливим питанням є оцінка фінансової безпеки, для чого пропонується загальний алгоритм діагностики та регулювання фінансової безпеки (рис. 1.3).

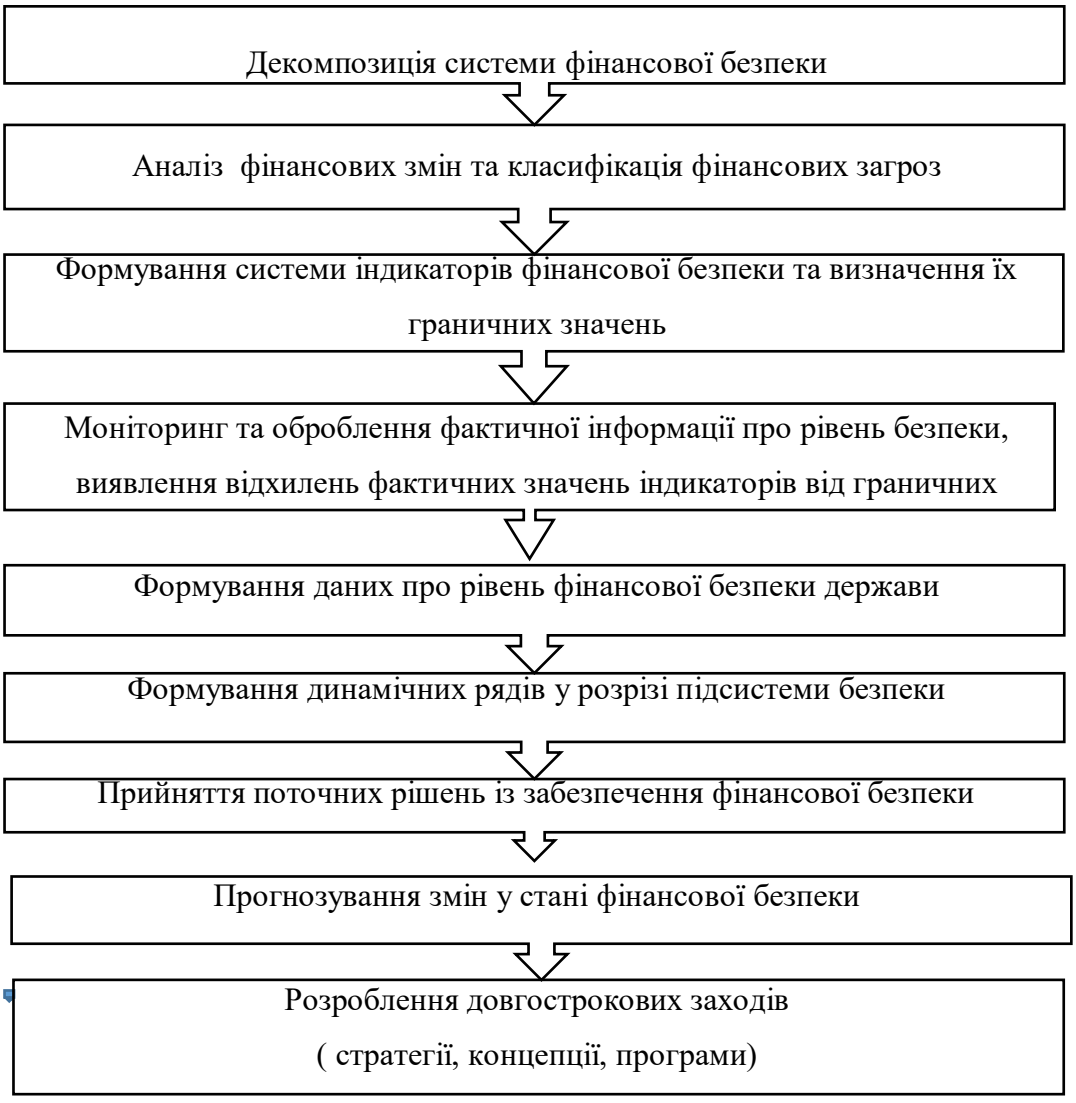

Рисунок 1.3 – Алгоритм діагностики та регулювання стану фінансової безпеки

Підсумовуючи наведене, варто виокремити основні риси фінансової безпеки держави:

1) стабільність та ефективність фінансової системи;

2) здатність до розширеного відтворення, розвиток фінансової системи;

3) захищеність національних інтересів у фінансовій сфері.

За висновками експертів, саме захищеність фінансових інтересів, тобто стійкість фінансової системи країни є основним фактором забезпечення фінансової безпеки країни в сучасних умовах, адже фінансовій безпеці держави загрожують безліч несприятливих чинників об'єктивного та економічного характеру.

О. Підхомний [58] зазначає, що фінансовий інструмент можна визначити як інституційний засіб обміну, розподілу й контролю ресурсів і ризиків на основі відповідних прав та обов'язків.

В працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців [57,60] запропоновано різні підходи до класифікації інструментів фінансової безпеки. Узагальнення результатів цих розробок наведено на рис. 1.4.

Слід зазначити, що серед інструментів фінансової безпеки можна виділити: регулюючі (управління активами і пасивами, оптимізація ресурсів, структури тощо) та стабілізуючі (капіталізація банку, формування страхових резервів та інші) [59]; інструменти фінансового менеджменту – фінансове планування, фінансовий аналіз, фінансове регулювання, фінансовий контроль та інші [57].

Отже, можна зробити висновок, що фінансова безпека держави визначається таким станом фінансової системи, який забезпечує захищеність держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення потреб і виконання існуючих зобов'язань інтересів суб'єктів на всіх рівнях фінансових відносин від внутрішніх та зовнішніх загроз, а також забезпечує фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни та її стійкість до фінансових шоків.

Рисунок 1.4 – Класифікація інструментів фінансової безпеки

Іншими словами, це здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та стале економічне зростання.

Суттєве посилення фінансової системи, зміцнення фінансового потенціалу реального сектору економіки, суб'єктів господарювання, домашніх господарств, забезпечення збалансованого розвитку бюджетної сфери, надійної внутрішньої

захищеності національної валюти та стійкості валютного курсу, інтересів вкладників, фінансового ринку, здійснення виваженої кредитної політики держави, оптимізація та сворення ефективного інвестиційного клімату виступають ключовим завданням забезпечення фінансової безпеки будь-якої держави.

Висновки до розділу 1

Фінансова система являє собою сукупність методів, установлених нормативно-правовими актами, що мають форму нормативних вимог до режиму функціонування фінансової системи. Існують різні тлумачення поняття фінансової системи.

Фінансова система країни складається із певних складових (ланок), які можна виділити за різними ознаками, та які відповідають певним принципам.

Для оцінки стійкості фінансової системи, як здатності економіки протидіяти впливу внутрішніх та зовнішніх загроз, застосовують індикатори стійкості, які забезпечують розуміння фінансового стану та надійності фінансових інститутів країни, а також секторів домогосподарств та підприємств. При цьому стійкість фінансової системи є основним критерієм фінансової і національної безпеки країни.

2. АНАЛІЗ СТАНУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1 Сучасний стан фінансової системи України

Фінансова система являє собою сукупність фінансових операцій, які здійснюються суб'єктами фінансової діяльності з використанням різноманітних фінансово-кредитних механізмів. Для проведення аналізу фінансової системи за складом суб’єктів, виділимо її основні підсистеми: державні фінанси, фінанси недержавних підприємств і установ, фінанси громадян, фінанси спільних підприємств, фінанси закордонних юридичних і фізичних осіб та ін.

Зазначимо, що кожен із наведених елементів охоплює певний комплекс фінансових операцій. Зокрема, до складу державних фінансів входять державний бюджет, фінанси державних цільових фондів, державний кредит, фінанси державних підприємств і установ тощо [57].

Науковці виділяють характерні риси фінансової системи країни:

− кожна ланка фінансових систем має властиві їй методи мобілізації коштів для створення фондів фінансових ресурсів та свої напрямки й методи їхнього використання;

− між ланками фінансової системи існують тісний взаємозв'язок і взаємна обумовленість, кожна ланка може успішно функціонувати лише при досконалості й ефективності системи в цілому;

− фінансова система держави досягає найбільшої ефективності лише тоді, коли відлагоджена та законодавче закріплена діяльність кожної її ланки;

− залежно від факторів, що впливають на організацію фінансів, насамперед на формування й використання фондів фінансових ресурсів, кожна ланка фінансових систем може поділятися на менші підрозділи [58].

Фінансова система – сукупність окремих, але взаємопов`язаних між собою сфер фінансових відносин, котрі мають особливості в мобілізації й використанні

фінансових ресурсів, відповідний апарат управління та правове забезпечення. Структура фінансової системи України представлена на рис. 2.1:

Фінансова система України				
Державні фінанси	Фінанси суб'єктів господарювання	Міжнародні фінанси	Фінансовий ринок	Фінанси страхування
− державний бюджет; − місцеві бюджети; − державні цільові фонди − державний кредит	− фінанси комерційних та некомерційних закладів	− фінанси міжнародних організацій; − фінанси міжнародних інститутів; − міжнародний фінансовий ринок.	− ринок: − грошей − капіталів − цінних паперів − фінансових ресурсів	− соціальне страхування; − особисте страхування; − майнове страхування

Рисунок 2.1 – Фінансова система України

Для оцінки стану фінансової системи використаємо системний підхід, який характеризується високим рівнем спільності та застосовується до вивчення об'єкта, передбачає дослідження об'єкта як складної системи, а також використовується для розв'язання конкретних проблем [61].

Системний підхід аналізу фінансової системи України (внутрішніх, зовнішніх взаємозв'язків, динаміки,досягнення головної мети функціонування) дозволяє розкрити її структуру та взаємозв'язок усіх елементів, що може бути застосовано для всебічної та глибокої оцінки як ефективності окремих структурних елементів так і ефективності процесу управління фінансовою системою.

Розглянемо стан основних складових фінансової системи України.

1. Бюджетна система. Зведений бюджет України являє собою сукупність всіх бюджетів, що входять до складу бюджетної системи України, зокрема бюджет України та місцеві бюджети. Найважливіше місце в системі державних фінансів належить державному бюджету. Зведені бюджети не мають правової форми, тобто вони не розробляються і не затверджуються у формі закону, але їх значення дуже велике через те, що вони дають цілісну картину

грошових коштів, зосереджених в бюджетах. Показники зведених бюджетів використовують для:

- розрахунків грошових ресурсів для забезпечення виконання функцій і завдань органами державної влади та місцевого самоврядування;
- визначення обсягу видатків, що підлягають фінансуванню з державного й місцевих бюджетів, аналізу та оцінки ефективності бюджетних витрат;
- визначення грошових потоків для встановлення обґрунтованості надання трансфертів.

Динаміка зведеного бюджету України у 2019-2022 рр. наведена в табл. 2.2:

Таблиця 2.2 – Зведений бюджет України впродовж 2019-2022 рр. (млн. грн).

Роки	Доходи		Видатки		Кредитування		Сальдо	
	% ВВП		% ВВП		% ВВП		(дефіцит бюджету)	% ВВП
2019	1289779,8	32.45	1370113,0	34.47	3983,2	0.10	-84316,4	-2.12%
2020	1376661,6	32.82	1595289,7	38.04	5316,2	0.13	-223944,3	-5.34%
2021	1662242,7	30.45	1844377,7	33.78	4773,2	0.09	-186908,3	-3.42%
2022	2196273,3	42.31	3043499,1	58.63	-2397,9	-0.05	-844827,9	-16.27%

Джерело: https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/ [62]

Отже, можна побачити поступове зростання негативного сальдо як в абсолютному вимірі, так і у відношенні до ВВП, що несприятливо впливає на безпеку держави. В табл. 2.3 представлено деталізацію зведеного бюджета за окремими статтями:

Таблиця 2.3 – Доходи зведеного бюджета України

	2020		2021		2022	
1	2	3	4	5	6	7
Усього (без міжбюджетних трансфертів)	1376 661,6	100.00%	1662242,7	100.00%	2196273,3	100.00%
Податкові надходження	1136 687,2	82.57%	1453804,1	87.46%	1343225,0	61.16%
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	4135 79,0	30.04%	513630,0	30.90%	551234,4	25.10%
Податок на доходи фізичних осіб	2951 07,3	21.44%	349785,5	21.04%	420672,6	19.15%

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7
Податок на прибуток підприємств	118471,8	8.61%	163844,5	9.86%	130561,8	5.94%
Рентная плата та плата за використання інших природних ресурсів	57112,6	4.15%	89318,5	5.37%	94106,0	4.28%
Внутрішні податки на товари та послуги	554450,4	40.27%	716789,5	43.12%	582435,3	26.52%
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	82314,9	5.98%	85044,3	5.12%	61130,8	2.78%
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	64366,5	4.68%	87019,7	5.24%	44084,4	2.01%
Податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування)	126486,6	9.19%	155774,8	9.37%	213948,0	9.74%
Податок на додану вартість з імпортних товарів	274113,5	19.91%	380714,4	22.90%	253053,0	11.52%
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	30460,5	2.21%	38177,2	2.30%		
Ввізне мито	30203,2	2.19%	36854,9	2.22%		
Вивізне мито	257,3	0.02%	1322,3	0.08%		
Збори на паливно-енергетичні ресурси	0,7	0.00%	0,5	0.00%		
Місцеві податки та збори	75686,2	5.50%	89896,6	5.41%	84305,1	3.84%
у т.с. Єдиний податок	38031,0	2.76%	46282,4	2.78%	47226,1	2.15%
Інші податки та збори	5397,1	0.39%	5991,4	0.36%	4898,0	0.22%
Неподаткові надходження	234409,5	17.03%	202541,0	12.18%	368368,9	16.77%
Доходи від власності та під-приємницької діяльності	120734,9	8.77%	57700,3	3.47%	88484,5	4.03%
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	13889,1	1.01%	17778,9	1.07%	12437,4	0.57%
Інші неподаткові надходження	17596,1	1.28%	19806,5	1.19%	17341,3	0.79%
Власні надходження бюджетних установ	82189,3	5.97%	107255,2	6.45%	250105,8	11.39%
Доходи від операцій з капіталом	3552,5	0.26%	3790,9	0.23%	2887,0	0.13%
Надходження від продажу основного капіталу	1499,3	0.11%	1280,4	0.08%		
Надходження від реалізації державних запасів товарів	2,4	0.00%	250,3	0.02%		
Кошти від продажу землі і нематеріальних активів	2050,8	0.15%	2260,2	0.14%		
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	1176,0	0.09%	1325,9	0.08%	481314,0	21.92%
Цільові фонди	836,4	0.06%	780,8	0.05%	478,5	0.02
Офіційні трансферти	1176,0	0.09%	1325,9	0.08%		

Джерело: https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/ [62]

За даними Міністерства фінансів, доходи Зведеного бюджету без іноземних грантів у 2022 р. номінально зросли на 3,3% відносно попереднього року, однак реально скоротилися на 18,6%, але сумарні доходи бюджету зросли як у номінальному, так і реальному вимірі.

Слід відзначити, що у складі доходів Зведеного бюджету зросли власні доходи бюджетних установ (+83,8%) і перерахування прибутку державних підприємств (+29,4%).

В той же час суттєво знизились надходження акцизного податку (на 52,3%) і ПДВ з ввезених на територію України товарів (на 47,6%), що пов'язано із скороченням обсягів імпорту та його звільненням від оподаткування у звязку із військовими діями, збільшенням тіньового обігу підакцизних товарів, пільговим оподаткуванням ряду імпортованих товарів.

З початку військових дій суттєву роль у формуванні бюджетних доходів у 2022 р. відіграли іноземні гранти, питома вага яких становила 22%, а частка іноземних грантів у сумарному залученні зовнішнього фінансування (з урахуванням позик) досягла 46%.

Однак, боргове навантаження зросло: відношення державного боргу до ВВП наприкінці 2022 р. сягнуло 85% (граничний рівень для країн з ринками, що формуються становить 70% ВВП).

Слід відзначити, що доходи Зведеного бюджету України в перерахунку до ВВП збільшилися з 30,4% у 2021 р. до 45,8% у 2022 р. Як зазначалось вище, суттєву частину доходів у 2022 р. сформували іноземні гранти, без урахування яких доходи бюджету зросли з 30,4% до 35,8% ВВП.

Зазначимо, що основними донорами, які надали грантову допомогу Україні, стали: США (12 млрд. доларів), Німеччина (1,2 млрд. євро), Великобританія (0,13 млрд.) та ЄС (0,7 млрд. євро). А основними кредиторами були: ЄС (сума кредитів - 7,2 млрд дол.), МВФ (2,7 млрд дол.), Канада (1,9 млрд), Світовий банк (1,4 млрд) [63].

Загальні видатки Зведеного бюджету відносно ВВП за рік зросли з 33,8% до 63,5% ВВП; така ситуація відображає співвідношення забезпечених з різних джерел потреб держави та внутрішнього виробництва.

Видатки Зведеного бюджету в 2022 у порівнянні із 2021 р. зросли на 30,1%. Але реальне скорочення видатків із врахуванням видатків на оборону та громадський порядок становить 26%.

При цьому найсильніше скорочення видатків відбулось в сферах економічної діяльності – на 58%, охорони природного середовища – 61,3%, житлово-комунального господарства – 42,9%.

Динаміка видатків Зведеного бюджету України (функціональна класифікація) наведено в табл 2.4:

Таблиця 2.4 – Видатки зведеного бюджету в 2020-2022 рр. (млн. грн).

	на 31.12.2020 (за 2020 р.)		на 31.12.2021 (за 2021 р.)		на 31.12.2022 (за 2022 р.)	
Усього	1595289,7	100.00%	1844377,7	100.00%	3043499,1	100.00%
Загальнодержавні функції	204818,8	12.84%	252605,9	13.70%	248468,2	8.16%
у т.с. Обслуговування держборгу	121239,4	7.60%	157591,8	8.54%		
Оборона	120374,1	7.55%	127527,3	6.91%	1142872,4	37.55%
Громадський порядок, безпека, судова влада	159506,3	10.00%	176149,3	9.55%	454431,5	14.93%
Економічна діяльність	262814,6	16.47%	293350,1	15.91%	156434,3	5.14%
Охорона навколишнього середовища	9056,6	0.57%	10620,6	0.58%	5226,7	0.17%
Житлово-комунальне господарство	32214,5	2.02%	56894,5	3.08%	41160,1	1.35%
Охорона здоров'я	175791,2	11.02%	203610,4	11.04%	215275,9	7.07%
Духовний та фізичний розвиток	31710,9	1.99%	43358,4	2.35%	33636,0	1.11%
Освіта	252283,1	15.81%	312914,6	16.97%	290758,5	9.55%
Соціальний захист та соціальне забезпечення	346719,5	21.73%	367346,6	19.92%	455186,2	14.96%

Джерело: https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/ [62]

Аналізуючи видатки Зведеного бюджету за функціями в 2021 і 2022 рр. у % до ВВП, можна побачити, що найпомітніше зросли видатки на оборону – з 2,3% до 23,9% ВВП, громадський порядок і безпеку – з 3,2% до 9,5%, трансферти Пенсійному фонду – з 3,7% до 4,9%, інші програми соціального захисту – з 3% до 4,6% ВВП. Відзначимо, що незначно збільшилися також видатки на обслуговування боргу та охорону здоров'я.

Дефіцит Зведеного бюджету у 2022 р. сягнув 844,8 млрд грн (17,6% ВВП), що може свідчити про те, що бюджетна політика мала надстимулюючий характер і суттєво підтримала сукупний попит. З іншого боку, збільшення дефіциту бюджету супроводжувалося значними запозиченнями як із внутрішніх, так і зовнішніх джерел.

Обсяг валових державних запозичень збільшився більше ніж удвічі порівняно з 2021 р. Урядом і місцевими органами в 2022 р. залучено 697,2 млрд. грн. (внутрішні джерела) і 612,2 млрд. грн. (зовнішні джерела) (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Дефіцит Зведеного бюджету і його фінансування, млрд грн

Показники	2021	2022
Бюджетний дефіцит і його фінансування	186,9	844,8
Валові запозичення, всього	627,,8	1309,4
внутрішні позики, включаючи НБУ	4128,7	697,2
зовнішні позики	209,1	612,2
Чисті запозичення (без урахування погашення боргу)	181,0	851,8
чисті внутрішні позики	71,2	288,8
чисті зовнішні позики	109,8	563,0

Джерело: https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/ [62]

Зазначимо, що сума зовнішніх позик із врахуванням інфляції у гривневому еквіваленті зросла майже втричі.

За даними Міністерства Фінансів України, чисте внутрішнє фінансування з урахуванням НБУ в 2022 становило 289 млрд грн (6% ВВП), а без участі НБУ воно зменшується до -103,1 млрд грн (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Показники фінансування дефіциту бюджету з внутрішніх джерел у 2021 і 2022 роках, млрд грн

Показники внутрішнього фінансування	2021	2022
Валове внутрішнє позичкове кредитування всього (всі категорії кредиторів)	418,7	697,2
Фінансування від НБУ	0,0	400,0
Фінансуваннія від інших внутрішніх кредиторів	418,7	297,2
Чисте внутрішнє позичкове кредитування(без урахування боргу) (всі категорії кредиторів)	71,2	288,8
Чисте внутрішнє позичкове кредитування за виключенням НБУ	83,2	-103,1

Джерело: https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/ [62]

Слід відзначити застосування монетарного фінансування бюджету в обсязі 400 млрд грн (8,4% ВВП), яке застосовувалось з початку військових дій з причини обмеженості внутрішніх джерел покриття дефіциту бюджету.

У 2022 р. відбулося прискорення інфляції з 10,7% (у лютому 2022 р.) до 26,6% наприкінці року. Сприяли прискоренню інфляції також руйнування виробничої бази і дисбаланси між попитом і пропозицією на внутрішніх ринках, знищення фізичної інфраструктури і здорожчання певних компонентів виробництва й обігу продукції, девальвація гривні та підвищення цін імпортованих товарів.

Піхоцька О. М. [61] зазначає, що викликом для громад стали «заблоковані статті» бюджету, виконання яких неможливе в умовах воєнного часу. Так, за кошти місцевих бюджетів проводять невеликі за обсягами поточні ремонти, натомість громада не може продовжувати вже розпочате будівництво чи розпочинати нові проєкти.

Отже, останнім часом бюджетно-податкова сфера України зазнала значних втрат. Через військові дії, окупацію територій України, припинення діяльності підприємств, бюджет недорахувався значної частки надходжень і лише погодження великого бізнесу перерахувати авансом податкові платежі дозволило стабілізувати ситуацію [65-67].

Наразі актуальним питанням є фінансове облаштування всіх рівнів бюджетної системи та забезпечення їх соціально-економічного розвитку [68-71].

Урядом України була запущена масова програма релокації (переміщення) підприємств у безпечні місці, що дозволило продовжити діяльність підприємств, створити робочі місця та продовжити сплачувати податки.

Також Україна впровадила програми спрямовані на фінансову підтримку бізнесу, зокрема через отримання міжнародних грантів, «дешевих» кредитів, співфінансування на умовах державно-приватного партнерства тощо.

2. Показники грошового обігу. Стабільне функціонування грошей в фінансовій системі певною кількістю грошей, величина якої є важливою характеристикою стану грошового обороту і ринкової кон'юнктури. Слід зазначити, що темпи росту кількості грошей в обігу впливають на інтенсивність обороту грошей та формування платоспроможного попиту.

Система кількісних показників характеризує збалансованість обсягу та структури грошової маси в країні. Найважливішими з цих показників є грошові агрегати, які різняться за ступенем ліквідності та дозволяють визначити ступінь розвитку грошової маси та визначити шляхи стабілізації і визначаються відповідно до методологічних правил НБУ [72]: М0 включає готівкові кошти в обігу поза депозитними корпораціями; М1 включає грошовий агрегат М0 та переказні депозити в національній валюті; М2 включає грошовий агрегат М1 та переказні кошти в іноземній валюті й інші депозити; М3 (грошова маса) включає грошовий агрегат М2 та цінні папери, крім акцій. Динаміка грошових агрегатів України за 2020-2022 рр. наведена в табл. 2.7 (розраховано на основі даних монетарного огляду НБУ [73]).

Таблиця 2.7 – Грошові агрегати, на кінець року , млн грн. [73]

Показники	2019	2020	2021
Грошовий агрегат М0	384366	516085	581011
Грошовий агрегат М1	770043	1050051	1281238
Грошовий агрегат М2	1435221	1847363	2069606
Грошовий агрегат М3	1438311	1850007	2071358

Можна побачити зростання величин всіх грошових агрегатів впродовж 2019-2021 рр.

В табл. 2.8 подано результати дослідження рівня безпеки функціонування грошового ринку на основі динаміки співвідношення агрегатів М0 та М1 до ВВП (Прийняте в практиці нормативне значення становить 4% [72]).

Таблиця 2.8 – Динаміка співвідношень агрегатів М0 та М1 до ВВП.

	2020	2021	2022
Грошовий агрегат М0	516085	581011	Н.д
Грошовий агрегат М1	1050051	1281238	Н.д
ВВП	4194102	5459574	5191028
Співвідношення М0 до ВВП	12,30502	10,64206	-
Співвідношення М1 до ВВП	25,03637	23,46773	-

Джерело: [73]

З поданих даних видно, що ситуація не відповідає нормативному значенню. Важливим етапом аналізу грошової маси є дослідження співвідношення її готівкової та безготівкової частин. Зазначимо, що в Україні спостерігається тенденція до зростання обсягів готівки в грошовому обігу. Стосовно грошової системи України, то в нашій країні готівково-грошовий обіг посідає значне місце (рис. 2.2).

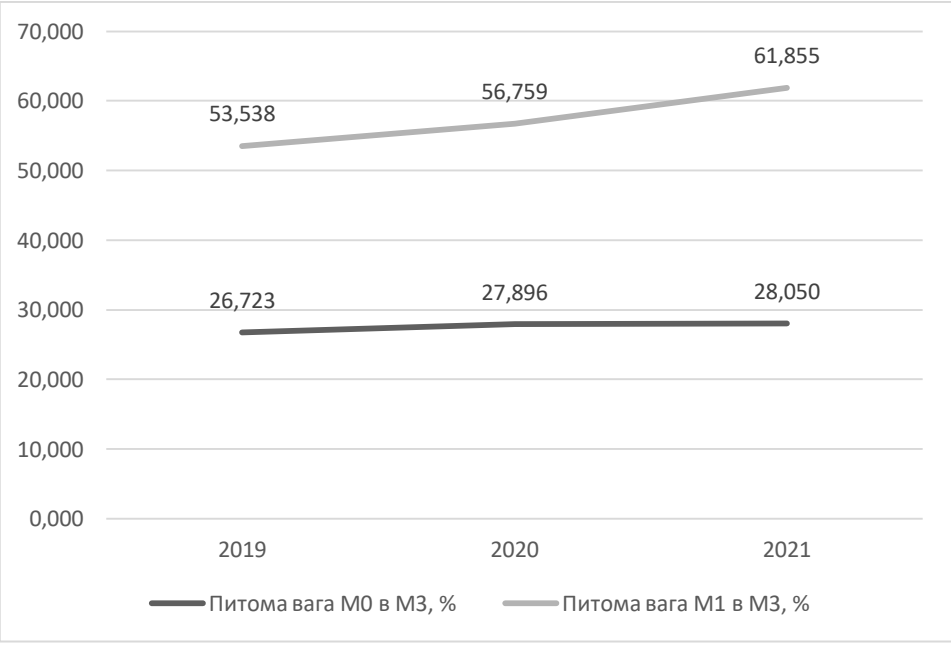

Рисунок 2.2 – Динаміка зміни питомої ваги агрегатів М0 та М1 в агрегаті М3 (Складено за даними [73])

Зміну макроекономічних показників за період 2020-2022 рр. відображено в табл. 2.9:

Таблиця 2.9 – Динаміка макроекономічних індикаторів грошового обігу України

Показники	2020	2021	2022
Валовий внутрішній продукт, млн. грн	4194102	5459574	5191028
Індекс споживчих цін, %	105,0	110,0	118,7
Базова інфляція, %	104,5	107,9	112,7
Грошовий обіг, млн. грн.	1850014	2071358	2252659
Швидкість обігу грошей, разів	2,3	2,6	
Номінальна грошова маса, млн. грн.	1850014	2071358	2252659
Реальна грошова маса, млн. грн.	1757513,3	1864222,2	1831411,8
Коефіцієнт монетизації, %	44,0	37,9	
Коефіцієнт доларизації, %	26,7	22,9	26,56
Валютний курс, грн	26,96	27,29	31,85

Джерело: Складено за даними [73]

За період 2020-2022 рр. ВВП України мав тенденцію до збільшення, зокрема за період 2020-2021 рр. збільшився на 1265472 млн грн, але в 2022 р. суттєво знизився.

Коефіцієнт монетизації визначає вплив на кількісну зміну грошового обігу і є важливим макроекономічним індикатором, так, на кінець 2022 р. він зменшмвся у порівнянні із 2021 р. з 44% до 37,9%. Слід визначити, що основним фактором динаміки коефіцієнта монетизації є попит на реальні гроші, який, в свою чергу, залежить від ступеня довіри суб'єктів економіки до національної грошової одиниці: чим вищим є рівень монетизації, тим більшим, за інших рівних умов є попит на реальні гроші. Відомо, що низький (порівняно з іншими державами) ступінь монетизації є одною з основних причин зростання заборгованостей, неплатежів та інших численних проблем. В Україні поява таких негативних явищ пов'язана із початком військових дій.

Таким чином, одним із приорітетних напрямків оптимізації грошового обігу в Україні є забезпечення стійкості грошового обігу в країні, а також

формування ефективної системи контроля. Військові дії в Україні призвели до дисбалансів основних макроекономічних пропорцій, які негативно вплинули на розвиток економіки, банківської системи, що вплинуло на характер і динаміку грошового обігу, внаслідок цього суттєво зросла інфляція, до того ж невизначеність у монетарному орієнтирі можуть призвести до руйнації ринкових механізмів, падіння виробництва. Реалізація жорсткої монетарної політики НБУ сприятиме досягненню прогнозованих соціально-економічних цілей суспільства та буде істотним чинником забезпечення стійкості банківської системи, створюючи відповідне підґрунтя – цінову стабільність і низьку інфляцію в довгостроковому періоді.

Слід зазначити, що Рада НБУ 15 квітня 2022 р. ухвалила Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану, що діятимуть до нормалізації функціонування економіки й фінансової системи [72], зокрема цією програмою передбачено:

– фінансування з боку регулятора лише критичних видатків уряду та якнайшвидшу повну відмову від цього інструменту з метою уникнення фіскального домінування та високої інфляції, зниження довіри до НБУ, ускладнення процесу євроінтеграції України та співпраці з міжнародними фінансовими донорами;

– збереження власної інституційної, фінансової та операційної незалежності регулятора для належного виконання ним власних функцій;

– подальшу підтримку стабільної роботи банківської системи;

– активну протидію агресії на фінансовому фронті;

– сприяння розв’язанню проблем українських біженців;

– сприяння залученню зовнішнього фінансування й запровадження реформ в Україні [74].

У період дії воєнного стану, незважаючи на значне ускладнення ситуації в бюджетній сфері, Україна виконує свої боргові зобов’язання, для чого створено Фонд обслуговування та погашення державного боргу. У березні 2022 р. Україна здійснила платіж у сумі 292 млн дол. США за єврооблігаціями, деномінованими

в доларах, термін погашення яких спливає у вересні поточного року. Надалі Україна домоглася відстрочкивід погашення державного боргу на рік, що дозволило убезпечити країну від дефолту.

Зазначимо, що надходження міжнародної фінансової допомоги дозволили уряду України зменшити тиск на державний бюджет країни та покрити його дефіцит. Так, з початку війни надходження від іноземної допомоги дозволило покрити близько 55% усіх витрат бюджету.

Оскільки з початку військових дій доступ України до світових фінансових ринків був закритий, фінансування бюджету та підтримка міжнародних резервів можливі завдяки фінансовій допомозі країн-партнерів [44]. До фінансової допомоги Україні долучилася велика кількість фінансових міжнародних організацій та уряди інших країн (Канада, США, Італія, Велика Британія, Франція тощо) (рис 2.3) [65].

Рисунок 2.3 – П’ятірка лідерів з найбільшою грошовою допомогою [69]

Саме зовнішнє фінансування стало одним з головних факторів макростійкості в Україні [63].

Ба́нківська систе́ма Украї́ни включає в себе Національний банк України; інші банки, небанківські фінансові установи, виключною діяльністю яких є прийняття вкладів, розміщення кредитів або ведення рахунків клієнтів; Фонд

гарантування вкладів фізичних осіб; банківську інфраструктуру, а також зв'язки та взаємини між ними.

Зазначимо, що ефективне функціонування економіки країни неможливе без роботи банківської системи, яка забезпечує функціонування грошового ринку, активно обслуговує і впливає на всі економічні та соціальні процесидержави, виступає важливим складником інвестиційного процесу.

Однак останнім часом в банківській системі України спостерігаються певні негативні тенденції (рис. 2.4):

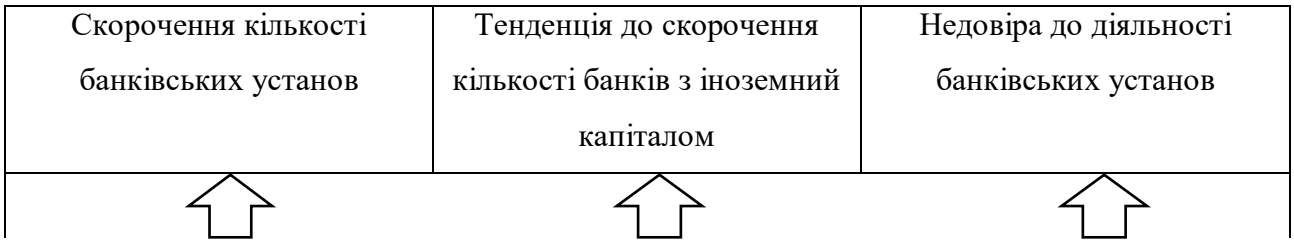

Рисунок 2.4 – Тенденції розвитку банківського сектору в Україні

Також відзначимо, що кількість банків в Україні за останні 5 років скорочується (табл 2.10):

Таблиця 2.10 – Динаміка кількості комерційних банків в Україні

	на 1.01.2021	на 1.01.2022	на 1.01.2023
Кількість діючих банків	74	71	67
з них з іноземним капіталом	33	33	30
у т.с. зі 100% іноземним капіталом	23	23	22

Джерело: https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/2022-01/

Так, станом на 01.01.2020 року в Україні діяло 75 банків, кількість банків з іноземним капіталом зменшилася на 6 установ, і на початок 2020 р. становила 35 установ, з них 23 установи – це банки зі 100% іноземним капіталом.

Подібні зміни можна назвати позитивним за умов реального підвищення рівня платоспроможності банківського сектору, якщо ця умова не виконується, то такі дії державного регулятора можуть призвести до втрати довіри до всього банківського сектору України.

Аналіз банківської діяльності в Україні показав, що обсяг загальних активів банків поступово зменшувався і лише в 2022 р. почалось зростання. Важливими причинами коливання величини активів банківських установ у досліджуваному періоді було виведення деяких комерційних банків із ринку, зниження обсягу кредитних портфелів банківських установ та зміна курсу національної валюти.

В табл. 2.11 наведено дані щодо сумарних активів українських комерційних банків (включаючи ті, що перебувають у державній власності).

Таблиця 2.11 – Сумарні активи українських комерційних банків

	Активи (усього)	Надані кредити	Кредити суб'єктам господарювання	Кредити фізичним особам	Резерви за активними операціями банків
На 1.01.2019	1360764	1118618	919054	196634	555871
На 1.01.2020	1494460	1033539	822020	206761	492069
На 1.01.2021	1822814	963664	752503	199556	375459
На 1.01.2022	2053928	1065347	795513	242633	278774
На 1.01.2023	2353592	1036129	801327	209944	368091

Джерело: https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/2022-01/

Слід зазначити, що незважаючи на складну ситуацію в Україні, банки продовжують працювати, підтримується достатній рівень ліквідності банківської системи висока, попереджено масове банкрутство банків, безготівкові розрахунки працюють, готівковий обіг забезпечений по всім регіонам, де не йдуть активні бойові дії, виплачуються соціальні виплати

найбільш вразливим верствам населення, повністю фінансуються потреби Збройних Сил України. Завдяки зусиллям НБУ, подолано панічні настрої серед населення, що дозволило утримати від різкого падіння курс валюти. Головні рішення НБУ стосувалися забезпеченню безперебійної роботи банківської системи, стримування девальвації національної валюти та захисту від відпливу капіталу за кордон.

Однак НБУ та Мінфіном було вжито декілька непопулярних заходів, які дозволили стабілізувати фінансову систему України :

− обмеження зняття готівки до 100 тис. грн на добу для всіх, крім підприємств, які виконували мобілізаційні плани, а також мешканців, яким загрожувала окупація;

− фіксація курсу гривні до іноземних валют станом на 24.02.2022 р., і пізніше його коригування на 25%;

− заборона вільного продажу валюти, банки могли продавати валюту лише у тому обсязі, в якому придбали;

− введення мораторію на транскордонні перекази, окрім тих, що здійснюють від імені держави;

− заборона на нарахування пені через несплату в термін кредитів;

− збільшення облікової ставки з 10% до 25%;

− інтенсифікація зусиль по залученню грошової допомоги від міжнародних фінансових організацій;

− залучення коштів громадян через продаж військових облігацій, що дозволило фінансувати потреби ЗСУ тощо [67].

Сьогодні банківська система України — це один із найрозвинутіших елементів господарського механізму, оскільки її реформування було розпочате раніше за інші сектори економіки, що визначалося ключовою роллю банків при вирішенні завдань переходу до ринку.

Розглянемо стан небанківських фінансових інститутів. В умовах воєнного стану ключовим завданням надавачів небанківських фінансових послуг є підтримка діяльності, у звязку з чим було надано певні послаблення в

регулюванні їх діяльності, зокрема недотримання нормативів, не застосовуватимуться заходи впливу. Також продовжено строки для приведення ними своєї діяльності у відповідність до регуляторних вимог.

Аналіз діяльності небанківських фінансових установ України в 2019-2022 рр. наведено в табл. 2.12:

Таблиця 2.12 – Аналіз діяльності небанківських фінансових установ України

Фінансові установи	Показники	Роки			
		2019	2020	2021	2022
Страхові організації	Активи, млн грн	63 867	64 903	64 209	70 338
	Кількість компаній	233	210	155	128
Кредитні спілки	Активи, млн грн	2 502	2 317	2 330	1 288
	Кількість компаній	337	322	278	162
Фінансові компанії	Активи, млн грн	162 197	186 572	216 407	244 345
	Кількість компаній	986	960	922	760
Ломбарди	Активи, млн грн	4 265	3 854	4 289	4 093
	Кількість компаній	324	302	261	183

Джерело: [73]

За результатами 2022 р. обсяги активів та страхових премій страховиків життя зросли, у ризикових – дещо зменшилися. Слід зазначити, що за результатами 2022 р. страхові організації були доволі прибутковими. Також слід відзначити, що наприкінці 2022 р. обсяги активів страховиків життя і далі зростали, а ризикових незначно скоротилися (рис. 2.5).

Слід зазначити, що премії та виплати з ризикового страхування дещо зменшилися, і, крім того, впродовж 2020-2022 рр. суттєво скоротився обсяг валових страхових премій, переданих у перестрахування.

Також слід відзначити, що в загальному обсязі страхового ринку зросла частка премій автострахування до 50%, перш за все за рахунок зростання обсягів договорів «Зеленої картки» та скорочення обсягів інших видів страхування. Тобто можна побачити значне переважання автострахування на ринку за рахунок інших видів страхування, що може призвести до дисбалансу на ринку.

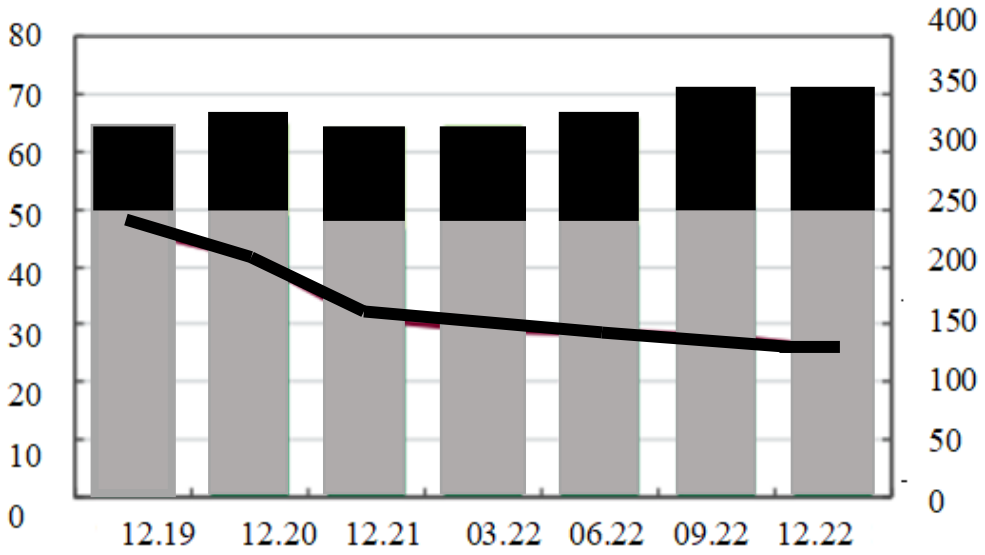

Рисунок 2.5 – Обсяг активів страховиків та їхня кількість, млрд грн

Джерело: [73]

Таким чином, можна зробити висновок про скорочення страхового ринку.

Обсяг активів кредитних спілок впродовж 2019-2022 рр, значно зменшився, причому помітніше зниження можна відзначити у кредитних спілок, що не залучають депозитів, зокрема через вихід із ринку третини цих установ. Частка активних членів спілок знизилася до 16% (рис. 2.7).

Також слід зазначити, що за досліджуваний період значно погіршилася якість кредитів, зокрема частка прострочених на понад 90 днів кредитів зросла майже вдвічі – до 28%, крім того, скоротилися всі складові фондування кредитних спілок. Також впродовж 2022 р. знизилась операційна ефективність кредитних спілок, що призвело до збитковості установ.

Обсяг активів фінансових компаній збільшився на 12% (+12.9% за 2022 рік), попри те, що понад 160 установ покинуло ринок, але слід зазначити, що зросли обсяги основних послуг, що надають фінансові компанії.

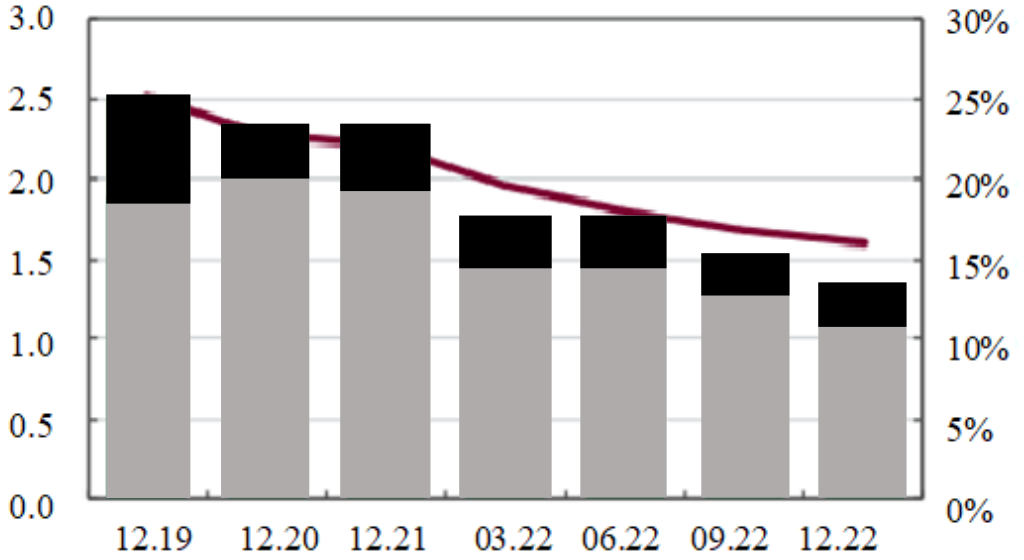

Рисунок 2.7 – Загальні активи кредитних спілок та частка членів кредитних спілок, які отримали кредити, млрд грн

Джерело: [73]

Активи кредитних спілок, що не залучають депозити

Активи кредитних спілок, що залучають депозити

Частка членів кредитних спілок, які мають кредити,% (права шкала)

Зазначимо також, що впродовж досліджуваного періоду відбулось деяке підвищення обсягів фінансового лізингу, крім того, відбулись зміни в структурі фінансового лізингу: фінансові компанії забезпечили 55% його обсягу.

Впродовж досліджуваного періоду повільно зростали обсяги послуг з надання гарантій та факторингових операцій, хоча загальні обсяги послуг залишалися в рази нижчими, ніж до початку військових дій [73].

У 2022 р. дещо зменшився обсяг активів ломбардів, а обсяги кредитів скоротилися на 7,1%, основні засоби та грошові кошти суттєво не змінилися. Власний капітал ломбардів і далі скорочувався та перебував на найнижчому рівні за останніх шість років. Загалом за 2022 р. обсяг кредитування ломбардами впав на 36%, а коефіцієнт покриття кредитів заставою становив 111%. Ломбардами в цей період переважно надавалися кредити під заставу виробів із дорогоцінних металів. Наприкінці 2022 р. незначно збільшились процентні доходи, що становлять основу доходів ломбардів, але за рік установи були збитковими.

Показники рентабельності активів та капіталу ломбардів впродовж року підвищувалися, проте не досягли позитивних значень.

Отже, можна зробити висновок, що небанківські фінансові установи виявилися менш готовими до викликів війни порівняно з банками і гірше впоралися з операційними ризиками. Проте в усіх сегментах небанківського фінансового ринку залишаються компанії, що й надалі безперервно надають якісні послуги.

Внаслідок військових дій фінансова система України зазнала значного тиску, адже усі фінансові ресурси необхідно було спрямовувати на обороноздатність, саме тому стали невідворотніми радикальні економічні реформи уряду, які дозволили втримати економічну ситуацію в країні та забезпечувати обороноздатність. Цього вдалося досягти завдяки злагодженій роботі уряду, зокрема, Міністерства фінансів України, Національного банку України, податкової та митної службі України, які забезпечили виконання основних фінансових процесів в умовах війни, хоча помітні і негативні зміни.

Слід відзначити активну та постійну роботу по отриманню екстреної допомоги від МВФ та інших міжнародних фінансових інстанцій.

Крім того, першочергові завдання управління фінансовою системою в умовах війни можна визначити так: [67-69]: ефективне управління фіскальними ризиками, розвиток державного внутрішнього фінансового контролю, підвищення прозорості бюджету, реформування бухгалтерського обліку та аудиту, підвищення ефективності розподілу та використання бюджетних коштів за рахунок впровадження середньострокового бюджетного планування, розвитку програмно- цільового методу у бюджетному процесі, удосконалення міжбюджетних відносин, підвищення інституційної спроможності Міністерства фінансів України, верифікації державних виплат, моніторингу адміністрування Державною податковою службою України баз даних та інформаційних ресурсів, спрощення, побудова ефективної, справедливої податкової та митної системи, що сприяють економічному розвитку та відповідають стандартам Європейського Союзу.

Отже, можна зробити висновок, що фінансова система України виявилася стійкою до умов воєнного стану та змогла оперативно адаптуватися, хоча не можна стверджувати, що відбувається її зростання. Однак разом з тим не відбулося й суттєвого падіння національної економіки, що є вкрай важливим в умовах війни.

3.2 Оцінка стійкості фінансової системи України

Головним призначенням фінансової системи є сприяння нарощенню джерел фінансових ресурсів з метою збільшення обсягу ВВП, забезпечення його ефективного використання й раціонального розподілу та перерозподілу для виконання соціально-економічних задач розвитку економіки та забезпечення її конкурентоспроможності [75].

На сучасному етапі фінансова система зазнає впливу не тільки економічних та соціальних, а й політичних чинників, оскільки в її стійкості та ефективній роботі зацікавлені всі суб'єкти фінансових відносин.

Відомо, що основним критерієм забезпечення ефективного розвитку фінансової системи є своєчасний моніторинг та оцінка стійкості її функціонування.

Як зазначає Дехтяр Н.А. [76], стійкість фінансової системи – це здатність сфер та ланок фінансової системи за будь-яких умов економічного розвитку країни забезпечувати необхідний і достатній обсяг фінансових ресурсів для подолання макроекономічних дисбалансів та нейтралізації наслідків кризових явищ у фінансовій сфері і є запорукою національної безпеки.

На фінансову стабільність впливають дії та рішення Національного банку, Міністерства фінансів, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також діяльність Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та інших державних органів.

Основні якісні характеристики поняття стійкості фінансової системи схематично зображено на рис. 2.7 [77]:

Рисунок 2.7 – Елементи стійкості фінансової системи

Слід зазначити, що при оцінці стійкості фінансової системи основна увага приділяється характеристиці стану фінансової системи під час кризових та посткризових процесів. Однак, на даний час не існує загальноприйнятого аналітичного інструментарію для проведення оцінювання рівня стійкості функціонування фінансової системи в цілому.

В сучасній практиці за базу для визначення рівня стійкості фінансової системи використовується група показників, рекомендованих МВФ, а саме: економічного росту, платіжного балансу, динаміки інфляційних процесів, волатильності валютних курсів та процентних ставок, експансії кризових процесів та інші. Провідні вітчизняні науковці надають перевагу лише ключовим макроекономічним індикаторам, не враховуючи при цьому істотні структурні та політичні чинники, що впливають на конкретну фінансову ситуацію в країні [77].

На наш погляд, систему оцінювання стійкості фінансової системи доцільно доповнити показниками, що характеризують розвиток її складових: реального сектору економіки, домогосподарств, державних фінансів та міжнародних фінансів, у розрізі зовнішніх та внутрішніх факторів її функціонування в застосовувати алгоритм, наведений на рис. 2.8:

Рисунок 2.8 – Алгоритм оцінювання стійкості фінансової системи

Аналіз системи індикаторів стійкості фінансового сектору, розробленої МВФ, та досвід її практичного використання свідчать, що вона має як певні позитивні риси, так і недоліки (табл. 2.13).

Таблиця 2.13 – Переваги та недоліки системи індикаторів стійкості фінансової системи

Переваги	Недоліки
− введення в широку практику сигнального підходу, який передбачає періодичний розрахунок і регулярний моніторинг показників на квартальній та річній основі; − застосування системного підходу дало змогу відображати особливості функціонування різних секторів; − побудова системи індикаторів та розробка критеріїв відбору показників; − урахування структурних змін, зокрема через галузеву та секторальну структуру кредитування, а також через характеристику структури активів інших фінансових корпорацій.	− значну частину показників, як свідчить вітчизняний досвід, або неможливо, або вкрай складно розрахувати, спираючись на наявні статистичні дані; − занадто широкий спектр показників, унаслідок чого вони дублюють один одного; − існує проблема порівнянності даних різних країн, а також порівнянності певних показників за секторами, групами, організаційними формами окремих установ; − бракує граничних, нормативних значень запропонованих показників, що пояснюється різними економічними умовами в різних країнах.

Розроблені та запропоновані МВФ для оцінки стійкості фінансового сектору індикатори характеризують поточний стан і надійність фінансових установ та їх корпоративних індивідуальних контрагентів. Вони містять агреговані дані за групами установ, а також представницькі показники щодо ринків, на яких фінансові установи здійснюють свої операції [42-43].

Зазначимо, що система показників оцінки стійкості фінансової системи включає в себе низку груп показників, кожна з яких відповідає окремій ланці фінансової системи, зокрема: параметри макроекономічного розвитку фінансової системи країни, параметри розвитку сфери державних фінансів, параметри розвитку фінансів домогосподарств, параметри розвитку фінансів суб'єктів господарювання, параметри розвитку сфери фінансових посередників.

Програми оцінки складаються з таких ключових елементів:

− аналіз структури, якості та механізмів функціонування фінансової системи;

− визначення механізмів державного управління, що передбачають, з одного боку, обмеження впливу шоків фінансової системи на макроекономічну стабільність, а з іншого – спроможність цієї системи обмежити вплив макроекономічних шоків на кон'юнктуру фінансових ринків;

− оцінка можливості і ступеня впливу на фінансову систему різних шоків і подальшого впливу ситуації у фінансовому секторі на соціально-економічну систему в цілому;

− розробка напрямів еволюції системи фінансової безпеки країни та запобігання кризам.

Внутрішні фактори формування стійкості фінансової системи України за період 2020-2021 рр., зокрема параметри макроекономічного розвитку фінансової системи країни, характеристики розвитку системи державних фінансів, параметри розвитку фінансів домогосподарств, фінансів суб'єктів господарювання та параметри розвитку сфери фінансових посередників наведено в табл. 2.14 [73]:

Таблиця 2.14 – Внутрішні фактори формування стійкості фінансової системи України за період 2020-2021 рр.

Групи показників	Показники	Роки	
		2020	2021
Параметри макроекономічного розвитку фінансової системи країни	Темп росту ВВП	107,0	103,3
	Індекс фізичного обсягу ВВП	100,0	93,2
	Темп росту ВВП на душу населення	104,6	102,9
	Темп інфляції	99,7	112,1
	Рівень відкритості економіки	51	66
Параметри розвитку сфери державних фінансів	Рівень централізації ВВП	23,3	22,8
	Сальдо державного бюджету/ВВП	-4,4	-5,0
	Внутрішній борг/ВВП	19,5	31,2
	Частка валового нагромадження капіталу у ВВП	18,2	14,0
	Частка державного сектора в економіці	9,8	10,3
Параметри розвитку фінансів домогосподарств	Темп росту заробітної плати	107,9	101,2
	Частка оплати праці найманих працівників у ВВП	49,9	46,8
	Темп росту заощаджень населення	78,9	73,5
Параметри розвитку фінансів суб'єктів господарювання	Темп росту промислового виробництва	95,7	89,3
	Темпи росту вартості оборотних активів	105,1	91,9
	Темпи росту вартості необоротних активів	113,7	132,2
Параметри розвитку сфери фінансових посередників	Активи банків/ВВП	87,8	84,1
	Обсяг золотовалютних резервів/ ВВП	11,2	5,8
	Показник проникнення страхування	1,9	1,7
	Додана вартість створена фінансовим сектором до ВВП	12,7	11,0

Зовнішні чинники функціонування фінансової системи України за період 2019-2022 рр. наведено в табл. 2.15 [73]:

Таблиця 2.15 –Зовнішні чинники функціонування фінансової системи України за 2020-2021 рр., %

Показники	2020	2021
Параметри розвитку сфери фінансових посередників		
Частка премій, що належить перестраховикам-нерезидентам	5,7	5.7
Частка капіталу іноземних банків у загальній капіталізації банківської системи	34,0	32,5
Параметри розвитку сфери міжнародних фінансів		
Зовнішній борг/ВВП	15,3	31,0
Валова зовнішня заборгованість /ВВП	78,3	96,5
Сальдо поточного рахунку/ ВВП	-8,7	-4.1
Прямі інвестиції/ВВП	37,5	35,1
Темп росту валютного курсу гривні до долара	86,7	186,7
Золотовалютні резерви/ Тиждень імпорту	3.3	1,4
Експорт/Імпорт	84,6	92,7

Слід визначити, що основним критерієм досягнення оптимального стану фінансової системи є своєчасний моніторинг та оцінка стійкості її функціонування за допомогою індикаторів у розрізі зовнішніх та внутрішніх факторів її функціонування.

Отже, першочерговими завданнями забезпечення стійкого функціонування фінансової системи в умовах нестабільної економіки є:

– своєчасне виявлення деструктивних факторів внутрішнього і зовнішнього впливу на розвиток фінансової системи та їх нейтралізація;

– розробка механізму управління фінансовою системою, спрямованого на подолання наслідків фінансових шоків в умовах нестабільного економічного середовища;

– оптимізація джерел формування та способів залучення фінансових ресурсів в умовах нестійкості;

– забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів з врахуванням встановлених пріоритетів реалізації державної фінансової політики та потреб соціального-економічного розвитку в умовах прояву наслідків кризових явищ.

У 2016 р. Національний банк України запровадив розрахунок нового індексу, який має назву індексу фінансового стресу (ІФС) [44]. Він дає можливість вимірювати рівень фінансової системи, надаючи комплексну оцінку її стану, порівнювати показники поточного стану системи зі значеннями минулих років, у яких могли бути фінансові кризи. Це також дасть змогу оцінити дієвість заходів, що були застосовані на той момент. НБУ роз’яснює, що для розрахунку ІФС застосовуються 4 сектори фінансової системи, а саме: банківський, валютний, корпоративних цінних паперів та державних цінних паперів. Після цього, для кожного з них вираховують свій субіндекс, що відображає стан певного сектора, а їх значення коливається від зміни поведінки суб’єктів на ринку.

Згідно звіту за 2019 р. про фінансову стабільність Національного банку України, індекс фінансового стресу у 2019 р. перебував на відносно низькому

значенні. Деякі події спричиняли незначні коливання, однак вони були не суттєвими, серед них: рішення суду першої інстанції стосовно націоналізації Приватбанку (зростання ІФС), акції агрокомпаній восени дещо втрачали в ціні (незначне зростання ІФС), послаблення суверенних ризиків через зменшення субіндекса державних цінних паперів (зменшення ІФС), волатильність валютного ринку (не спричинило впливу на ІФС) [44].

Загалом, ІФС показує лише поточний стан фінансового сектору і не вказує на майбутні ризики (рис.2.10). На рис. 2.9 відображений графік індексу фінансового стресу на часовому проміжку 2010-2022 р. Крім того, аналіз графіка показує, що з точки зору кризових явищ, існує певна закономірність, що максимальні коливання цього показника відбувалися кожні 5-6 років (2008-2009; 2014-2015; 2020).

Поділ індекса фінансової стійкості на субіндекси можна побачити на рис. 2.10 [44], на якому продемонстрований внесок кожного з субіндексів до Індексу фінансового стресу.

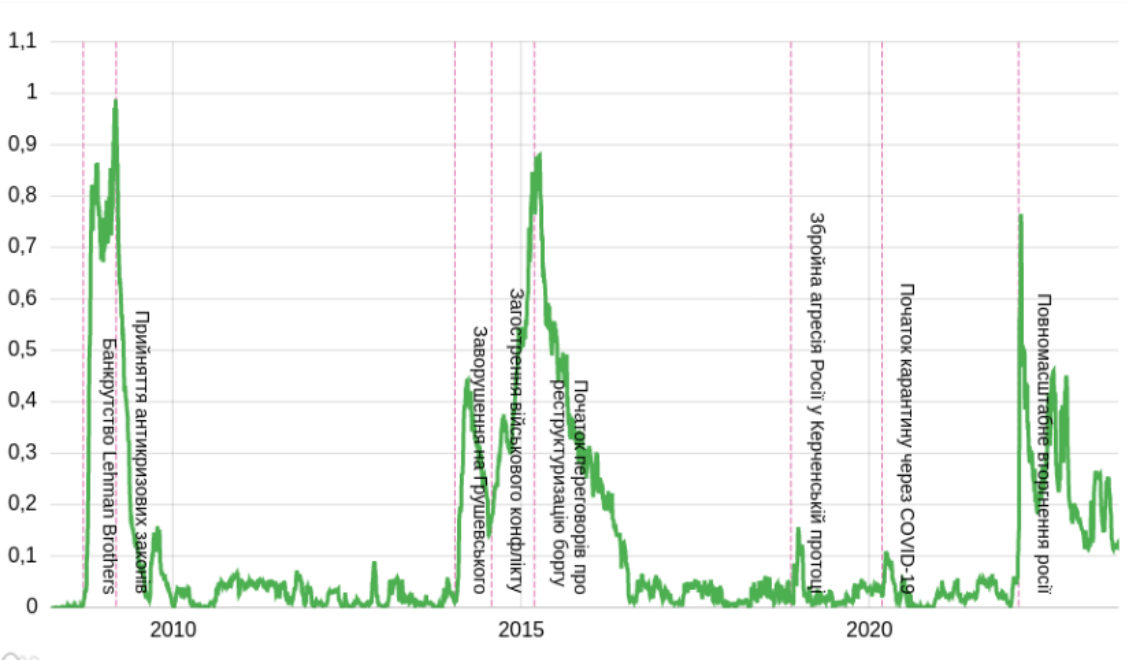

Рисунок 2.9 – Графік Індексу фінансового стресу [44]

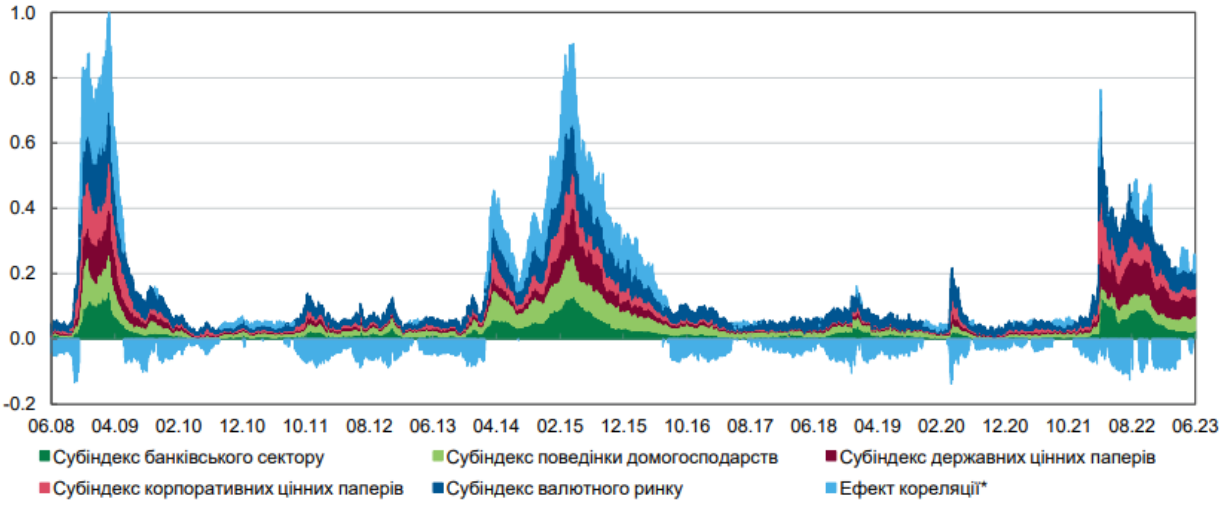

Рисунок 2.10 – Внески субіндексів до Індексу фінансового стресу [44]

Кожен з секторів та суб'єктів, що провадить свою діяльність, чинять певний вплив на фінансові показники економічної системи країни. Це можуть бути дії, що провокують зростання економіки, а можуть – що провокують дестабілізацію. Будь-яка економічна система повинна мати регулятори, які б згладжували ці коливання.

Спираючись на реалії останніх років та місяців, питання фінансової стійкості в Україні прийняло досить нагальний характер, адже в умовах воєнного конфлікту та світової пандемії стале економічне зростання є першочерговою необхідністю. Щоб досягти бажаного зростання економіки, необхідно спочатку досягти відповідного рівня фінансової стійкості. Постійний і безкризовий розвиток фінансової системи будь-якої країни має первинне значення, адже фінансові кризи призводять до загального зниження доходів країни і добробуту населення.

Аналізуючи етапи становлення економіки України, можна зробити висновок, що вона має значні ризики зменшення фінансової стійкості. Це підтверджується дестабілізаційними явищами вітчизняної економіки під час фінансових криз 1998-1999 рр., 2007-2009 рр., 2014 р. та 2020 р., що можуть призвести до різкої девальвації національної валюти, активізації інфляційних процесів, посилення розбіжностей платіжного балансу та деформації напрямів

економічного зростання. Ситуація ускладнюється тим, що економіка України залежна від кон'юнктури Світової економіки, тобто основними ризиками для стійкості фінансової системи є макроекономічні коливання, ризик втрати іноземного капіталу, ризик фінансової та монетарної дестабілізації.

Велика заборгованість перед міжнародними кредиторами, спад національного виробництва, відтік робочої сили, інфляційні процеси, нестабільність грошової одиниці, недовіра населення до фінансово-кредитних установ, слабкий приплив іноземного капіталу через значну корумпованість провокують фінансову дестабілізацію в економіці країни. Якщо не видалити диспропорції у структурі різноманітних галузей економіки та розходжень у ступенях розвитку певних сегментів фінансово-кредитної системи, то, може відбутися посилення дисбалансу як фінансово-кредитної системи так і економіки в цілому.

Була запропонована економіко-математична модель фінансової стійкості для умов економіки України. Для цього в якості вхідних даних були обрані макроекономічні показники за останні 5 років, з метою простежити в динаміці та виявити за допомогою кореляційно-регресійного аналізу, які саме з них чинять найменший вплив на фінансову стабільність, отже, не потребують значної уваги, а які мають значний вплив, тому вимагають постійного моніторингу.

В якості кількісного індикатора, що визначає рівень фінансової стійкості можна прийняти значення облікової ставки НБУ, оскільки саме цей показник якнайкраще відображає стан економічної системи країни.

Для оцінки фінансової стійкості обрано 4 показники: офіційні резервні активи (вони дають можливість протистояти економічним коливанням); офіційний курс долара США (є певним ідентифікатором щодо стану в країні); зовнішній борг (одна з найімовірніших причин дефолту); Індекс споживчих цін (показує інфляційні процеси країни, а отже і відображає зміні в економіці. Кожен із вищеперерахованих показників взятий за 2018-2022 рр. (табл. 2.16).

Таблиця 2.16 – Показники монетарної сфери економіки України

Роки	Облікова ставка НБУ* (Y)	Офіційні резервні активи, млрд дол США** (x_1)	Зовнішній борг*** (x_2)	Індекс споживчих цін**** (x_3)	Офіційний курс долара США ***** (x_4)
2018	18,0	20,82	114,710	109,8	25,85
2019	13,5	25,	121,739	104,1	27,20
2020	8,5	29,13	125,690	105,0	25,85
2021	7,5	30,94	129,711	110,0	26,96
2022	20	28,49	131,998	126,6	27,29

Джерело: *https://bank.gov.ua/ua/monetary/archive-rish

**https://index.minfin.com.ua/ua/finance/assets/

***https://index.minfin.com.ua/ua/economy/foreigndebt/2022/

****https://services.dtkt.ua/catalogues/indexes/3#:~:text

*****https://ru.slovoidilo.ua/2021/08/23/infografika/finansy/30-let-nezavisimosti-kak-menyalsya-kurs-dollara

За допомогою редактора MS Excel було проведено кореляційно-регресійний аналіз факторів впливу, які можна буде включити до моделі. На першому етапі, для встановлення наявного кореляційного зв’язку, розраховано коефіцієнт множинної кореляції.

За допомогою стандартних вбудованих функцій MS Excel було визначено показники кореляції, які представлені в табл. 2.17.

Таблиця 2.17 – Кореляційна матриця

	Облікова ставка НБУ (Y)	Офіційні резервні активи (x_1)	Зовнішній борг (x_2)	Індекс споживчих цін (x_3)	Офіційний курс (x_4)
Офіційні резервні активи	1				
Зовнішній борг	-0,58775	1			
Індекс споживчих цін	-0,21357	0,713007	1		
Офіційний курс	0,654493	0,190902	0,54381	1	
Облікова ставка НБУ	0,16821	0,371213	0,596129	0,444401	1

Згідно проведеного дослідження, було виявлено, що показників, які спотворюють результати немає. Відомо, що фактори, в яких значення кореляції попадає в діапазони | r | > 0,8, спричиняють явище мультиколінеарності. Відповідно до даних таблиці 2.16, не маємо таких показників, а, отже, всі досліджувані фактори є якісними та показовими. Крім цього, за результатами дослідження, було доведено існування кореляційного зв'язку між взятими факторами і таким чином можна зробити висновок, що облікова ставка НБУ має тісний зв'язок зі всіма показниками.

Побудова та оцінка регресійної моделі здійснена у табличному редакторі Excel за допомогою модуля регресії пакета аналізу даних (рис. Б.1, ДОДАТОК Б).

При цьому було використано алгоритм покрокового регресійного аналізу з поступовим відкиданням не значимих факторів, поки всі вхідні показники не будуть мати значимі коефіцієнти. Відібрані основні показники (табл. 2.16) лягли в основу визначення регресійного рівняння (2.1):

$$Y = a_0 + b_1 \cdot x_1 + b_2 \cdot x_2 + b_3 \cdot x_3 + b_4 \cdot x_4 \qquad (2.1)$$

З отриманих даних маємо таку економіко-математичну модель (2.2):

$$Y = -4{,}333 + 0{,}44 \cdot x3 - 1{,}175 \cdot x4; \qquad (2.2)$$

Запропонована економіко-математична модель створює умови для визначення оптимального розміру облікової ставки НБУ, яка сприятиме забезпеченню фінансової стійкості. Завдяки цьому стає можливим, регулюючи обсяг показників, що досліджувалися, впливати на результуючий показник, що характеризує фінансову стабільність країни.

2.3 Оцінка рівня безпеки фінансової системи України

Сфера безпеки є актуальним предметом досліджень з боку науковців, фахівців з економіки та фінансів, фахівців державного управління, політологів, соціологів тощо. Слід визначити, що актуальність питання забезпечення фінансової безпеки країни зумовлено актуалізацією проблематики збереження і розвитку особистості, громадянина, суспільства, держави загалом.

Фінансову безпеку країни можна розглядати як [60]:

1) стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни. Науковці виділяють у складі фінансової безпеки країни такі складові: банківська безпека, безпека небанківського фінансового сектору, боргова безпека, бюджетна безпека, валютна безпека, грошово-кредитна безпека;

2) такий стан фінансово-кредитної сфери держави, який характеризується збалансованістю й якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до впливу внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для усіх суб'єктів господарювання і населення, а в цілому – ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток;

3) важлива складова частина економічної безпеки індивіда, підприємництва, галузі господарського комплексу, сектору національної економіки, економічної системи, регіону, держави, суспільства (а отже, і національної безпеки), міждержавних економічних утворень і світового господарства загалом, що базується на незалежності, ефективності та конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери, яка відображається через систему критеріїв і показників її стану, що характеризують збалансованість

фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових, страхових і золотовалютних резервів.

Фінансова безпека характеризує такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної, митно-тарифної, банківської, страхової та фондової систем, а також системи ціноутворення, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, дефолт, забезпечити фінансову стійкість (стабільність), ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання; стан фінансових потоків в економіці, що характеризується збалансованістю і наявністю апробованих механізмів регулювання і саморегулювання; якість фінансових інструментів, послуг і технологій, що запобігає негативному впливу можливих прорахунків і прямих зловживань на фінансовий стан наявних та потенційних клієнтів фінансових установ і компаній, а також гарантує (у разі потреби) повернення вкладених коштів.

З іншого боку фінансову безпеку можна розглядати як цілеспрямований комплекс заходів фінансової, монетарної, валютної, антиінфляційної, податкової, митної, бюджетної, інвестиційної, боргової і цінової політик для забезпечення стійкості фінансово-кредитної сфери та її цілісності, потреби суспільства у фінансових ресурсах для стійкого розширеного відтворення; уможливлення надмірної залежності національної економіки від іноземного спекулятивного капіталу й використання фінансово-кредитної сфери для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; нейтралізації (мінімізації негативних наслідків) прояву фінансових криз, деструкції фінансових потоків; усебічного розвитку фінансових відносин та процесів; створення сприятливого ділового й інвестиційного клімату; суворого контролю за формуванням і розподілом фінансових ресурсів [78].

Фінансова безпека є важливою складовою економічної безпеки, яка має прояв на усіх рівнях фінансових відносин (мікро-, мезо-, макро-, мегаекономічний рівні), й спрямована на захист життєво важливих фінансово-

економічних інтересів особистості, домогосподарства, підприємства, організації, установи, галузі господарського комплексу, підсистем національної економіки, регіону, держави, економічної системи на рівні світового господарства через дослідження джерел зародження можливих небезпек і потенційних загроз, та вжиття необхідних цільових заходів щодо нейтралізації дестабілізуючих чинників й мінімізації / елімінації ендогенних й екзогенних загроз з метою досягнення фінансової незалежності, стійкості, забезпечення збалансованого розвитку фіскальної сфери, банківського та небанківського фінансового секторів, ефективного здійснення митної справи, реалізації обґрунтованих грошово-кредитної, антиінфляційної та валютної політики, здійснення виваженої боргової політики, поліпшенння інвестиційного клімату, зміцнення фінансового потенціалу реального сектору економіки, суб'єктів господарювання, домашніх господарств [60].

Фінансова безпека є складною економічною категорією, яка характеризується розмаїттям трактувань щодо її економічного змісту та структурних складових. У переважній більшості випадків серед складових фінансової безпеки держави виділяють бюджетну безпеку, боргову безпеку, грошово-кредитну (монетарну) безпеку, валютну безпеку, інвестиційну безпеку, банківську безпеку та безпеку небанківського фінансового сектору (фінансову безпеку страхового та фондового ринків).

З'ясуємо зміст та особливості основних структурних елементів фінансової безпеки держави, які відображені на рис. 2.13.

Визначення економічної сутності складників фінансової безпеки також має місце у законодавчо-правовій базі, зокрема в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, які носять інформаційний та роз'яснювальний характер [72].

Бюджетна безпека являє собою стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, за якого уповноважені державні органи влади можуть максимально ефективно виконувати покладені на них функції.

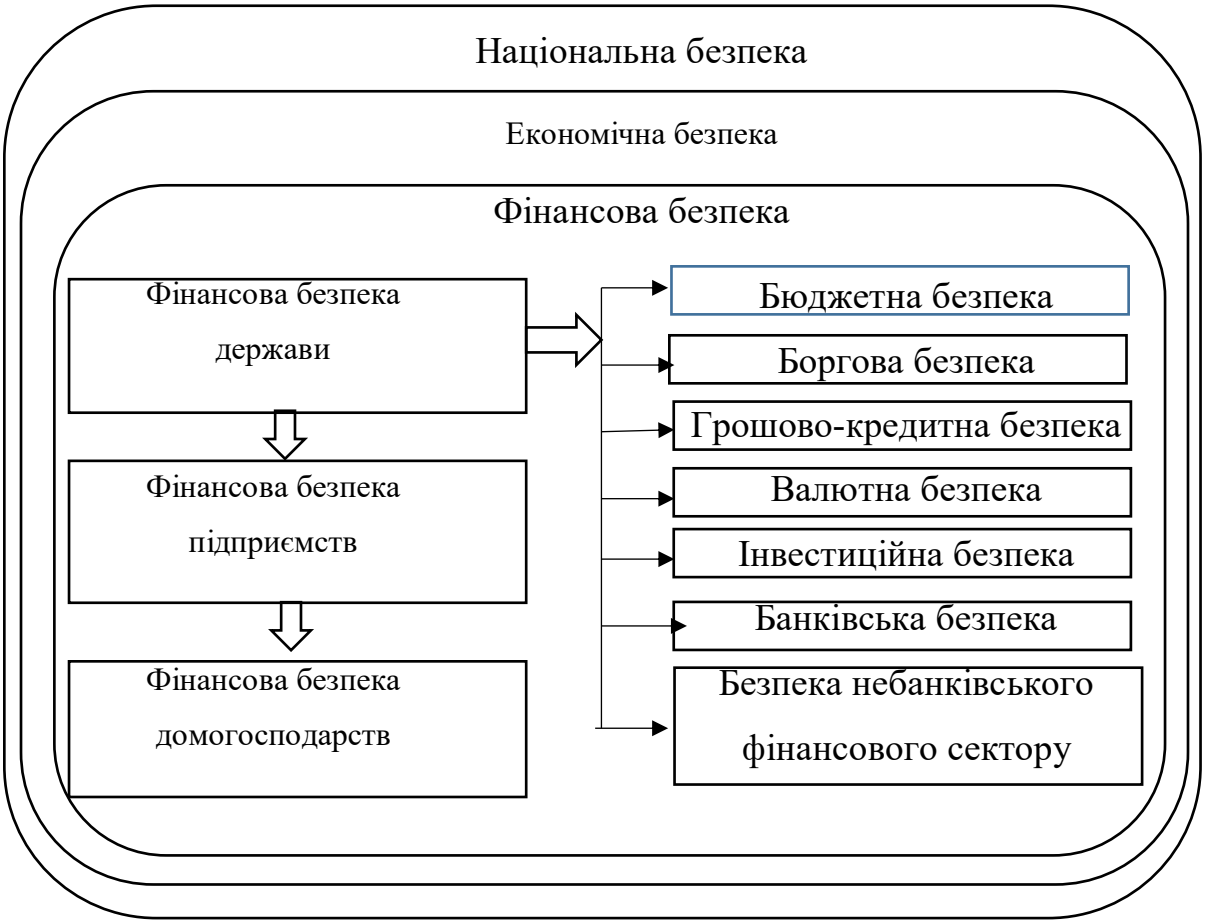

Рисунок 2.11 – Місце безпеки фінансової системи в системі національної безпеки

Бюджетна безпека характеризує спроможність бюджетної системи забезпечити фінансово-економічну самостійність держави за рахунок достатності фінансових ресурсів, які мобілізуються до бюджетів різних рівнів внаслідок акумулювання податкових та інших надходжень, та передбачає здійснення ефективного використання бюджетних коштів в процесі виконання функціональних обов'язків, тобто забезпечення соціального захисту, державного управління, фінансування охорони здоров'я, науки, освіти, культури, спорту, забезпечення безпеки й оборони і т. д.

Характеристикою бюджетної безпеки є ступінь збалансованості бюджету, тобто розмір його дефіциту або ж бездефіцитності (профіциту), величиною

бюджету та обсягом його виконання, процесом бюджетотворення, рівнем бюджетно-податкової дисципліни, масштабами бюджетного фінансування.

Боргова безпека характеризується відповідним рівнем внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень й оптимального співвідношення між ними, достатнім для задоволення визначених соціально-економічних потреб, що не провокує виникненню надмірного боргового навантаження, не загрожує втраті суверенітету держави та стійкості її фінансовій системі загалом. При цьому має зберігатися економічна можливість держави вчасно виконувати зобов'язання з погашення основних сум боргів та відсотків за ними, тобто підтримання належного рівня платоспроможності та кредитного рейтингу.

Грошово-кредитна безпека – це стан грошово-кредитної системи, що забезпечує всіх суб'єктів національної економіки якісними та доступними кредитними ресурсами в обсягах та на умовах, сприятливих для досягнення економічного зростання. Забезпечення грошово-кредитної безпеки можливе за умови існування досконалої грошової системи, що передбачає досягнення стійкості національної грошової одиниці, вчасне виконання основних параметрів засад грошово-кредитної політики на певний рік, реалізацію ефективного управління грошовими потоками на державному рівні, організацію захисту фінансових інтересів суб'єктів грошово-кредитного ринку, проведення вірних антиінфляційних заходів.

Забезпечення валютної безпеки на прийнятному рівні можливе за такого стану курсоутворення, який характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює відповідні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи і максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках. При цьому має бути такий ступінь забезпеченості держави валютними коштами, який є достатнім для додержання позитивного сальдо платіжного балансу, виконання міжнародних

зобов'язань, накопичення належного обсягу і складу валютних резервів, підтримання стійкості національної грошової одиниці. Також досягнення валютної безпеки на належному рівні можливе за наявності нормального валютного паритету, умов конвертованості, продуманої та виваженої валютної політики, дієвого валютного контролю.

Під інвестиційною безпекою слід розуміти досягнення рівня інвестицій, що дозволяє оптимально задовольняти поточні потреби національної економіки в капітальних вкладеннях за обсягом і структурою з урахуванням ефективного застосування і повернення інвестованих коштів, оптимального співвідношення між розмірами іноземних інвестицій у країну і вітчизняних за рубіж, підтримання позитивного національного платіжного балансу. Забезпечення інвестиційної безпеки передбачає скорочення експорту українського капіталу за межі країни, відсутність широкомасштабних обсягів вільного іноземного капіталу, значної конкуренції між сферами його спрямування і країнами, що залучають іноземні інвестиції. Варто зауважити, що досягненню інвестиційної безпеки сприятимуть такі заходи, які варто реалізувати на державному рівні: забезпечити скорочення дефіциту бюджету, максимізувати ефективність політики державних запозичень, запровадити дієву антиінфляційну політику.

Банківська безпека – це рівень фінансової стійкості банківських установ країни, що дає змогу забезпечити ефективність функціонування банківської системи країни та захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників і наявних чи потенційних загроз. Рівень банківської безпеки зростатиме за умови стійкості банківської системи, збільшення прибутку та оптимального використання її ресурсів для соціально-економічного розвитку країни. Забезпеченню та дотриманню фінансової безпеки банківської системи сприятиме досягнення: стійкості кредитування реального сектору економіки, доступності й ефективності використання кредитних ресурсів банківських установ, низької залежність капіталу національних банків від учасників-нерезидентів.

Безпека небанківського фінансового сектору – це рівень розвитку страхового та фондового ринків, що дає змогу повною мірою задовольняти потреби суспільства в зазначених фінансових інструментах та послугах.

Під фінансовою безпекою страхового ринку в цілому і конкретного страховика, зокрема, слід розуміти такий рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дозволив їм у разі потреби відшкодувати обумовлені у договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування. Фінансова безпека страхового ринку буде досягнута у тому випадку, коли буде забезпечена на належному рівні фінансова безпека не лише страховиків, але й страхувальників, посередників, сегментів страхового ринку, страхових операцій, послуг і страхових продуктів.

Забезпечення фінансової безпеки фондового ринку передбачає досягнення такого обсягу його капіталізації, який сприятиме досягненню стійкості фінансового стану емітентів, власників, покупців, організаторів торгівлі, торговців, інститутів спільного інвестування, посередників (брокерів), консультантів, реєстраторів, депозитаріїв, зберігачів і держави в цілому. Оцінюючи безпеку фондового ринку варто брати до уваги безпеку ринку державних цінних паперів і ринку корпоративних цінних паперів, а також інших його сегментів: ринків акцій, облігацій, векселів, казначейських зобов’язань, ощадних сертифікатів, біржового та позабіржового ринків. При оцінюванні рівня та аналізі стану фінансової безпеки держави варто брати до уваги усі її складники, оскільки кожна сфера характеризується властивими їй чинниками, наявність та реалізація яких може мати позитивний чи негативний вплив на фінансовий сектор загалом.

Індикатори та порогові значення індикаторів фінансової безпеки України за основними складниками, які можна використовувати для визначення її безпечного виміру, подано в ДОДАТКУ А.

За наявності негативного впливу чинників відбувається формування потенційно можливих або реальних загроз, які породжують фінансово-економічні проблеми (табл. 2.18).

Таблиця 2.18 – Проблеми, наявні та потенційно можливі загрози фінансовій безпеці України

Складові	Проблеми, наявні та потенційно можливі загрози
1	2
Бюджетна безпека	Недосконаліть нормативно-правового забезпечення бюджетного процесу. Несвоєчасне ухвалення Державного бюджету України та затвердження звітів щодо його виконання. Прорахунки в бюджетному плануванні. Непрозорість видатків державного і місцевих бюджетів. Незаконне та неефективне використання бюджетних коштів. Неефективність системи контролю за надходженнями і витратами бюджетних коштів. Бюджетна розбалансованість. Недосконаліть системи обліку і виконання бюджетів. Проблеми міжбюджетних відносин і фінансового вирівнювання. Надмірний рівень дефіциту державного бюджету та недостатнє і несвоєчасне наповнення джерел його покриття.
Боргова безпека	Недосконаліть нормативно-правової бази формування, використання, обслуговування й погашення державного боргу України. Відсутність чіткої обґрунтованої концепції управління державним боргом. Обмеженість переліку боргових інструментів, що використовуються у практиці державного запозичення. Відсутність чітких механізмів оцінки ефективності залучення і використання кредитних ресурсів. Нерозвиненість вітчизняної практики страхування боргових ресурсів.
Грошово-кредитна безпека	Зростання неплатежів. Слабкий рівень регулювання цін у природних монополіях, цінові диспропорції. Погіршення структури платіжних засобів, втеча капіталу за кордон.
Валютна безпека	Рух доларових потоків усередині країни та збільшення питомої частки позабанківського грошового обігу. Відсутність чіткого нормативно-правового регулювання вітчизняної грошово-кредитної та валютної політики на певний рік. Високий ступінь доларизації вітчизняної економіки.
Банківська безпека	Низький рівень капіталізації банківської системи. Слабкість вітчизняної банківської системи. Ризикова кредитна політика. Недосконала система страхування депозитів. Недостатня ліквідність банківських активів. Низький рівень кредитоспроможності реального сектора економіки. Невідповідність діяльності банківських установ міжнародним стандартам. Відсутність достатнього золотовалютного запасу. Відсутність довіри населення і юридичних осіб до комерційних банків .

Продовження таблиці 2.18

1	2
Інвестиційна безпека	Загострення платіжної і бюджетної кризи, недосконаліть валютної і курсової політики. Недостатня мотивація до інвестиційної діяльності економічних агентів. Зменшення частки прибутку у джерелах фінансування інвестицій. Обмеженість доступних фінансових коштів. Відсутність ефективних механізмів трансформації заощаджень населення в інвестиції. Збереження високих інвестиційних ризиків. Нездатність об'єктивно оцінити реальну економічну вартість активів. Незадовільна організація контролю за структурою вкладень, співвідношенням інвестиційного портфеля за ризикованістю і дохідністю Відсутність повноцінного фондового ринку, вітчизняних спеціалізованих інвестиційних банків та ефективних інвестиційних компаній, незадовільний стан виробничої інфраструктури в Україні.
Безпека небанківського фінансового сектору	Слабкий розвиток інфраструктури страхового ринку. Відсутність якісних систем обліку, звітності та розкриття інформації, нагляду за страховою діяльністю. Відсутність середньо- і довгострокового планування діяльності. Вузький асортимент страхових послуг. Неоптимальність страхових портфелів, низька технологічність здійснення страхових операцій. Значна інформаційна закритість страхового ринку, недостатність інформаційно-аналітичних матеріалів. Недосконаліть нормативно-правового забезпечення щодо цінних паперів, обліку прав їхніх власників та корпоративного управління. Невідповідність окремих елементів вітчизняного фондового ринку стандартам ISO. Неконкурентоспроможність фондового ринку, недостатня розвиненість ринку похідних фінансових інструментів.

Отже, фінансова безпека є надзвичайно складною багаторівневою системою, яку утворюють ряд підсистем, кожна з котрих має власну структуру і логіку розвитку.

Розглянемо показники основних складових фінансової безпеки України: бюджетної, валютної та грошово-кредитної, боргової, банківської безпеки.

Основні показники фінансової безпеки України за 2022 р. наведено в табл. 2.19:

Таблиця 2.19 – Загальні показники фінансової безпеки України за 2022 р.

Показники	2022	Норматив
Показники бюджетної безпеки *		
Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП, %	17,6	
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет,%	63,1	
Асигнування на науку, % до ВВП	0,22	
Видатки на утримання оборони та армії, % ВВП	34,2	
Показники валютної та грошово-кредитної безпеки*		
Обсяг іноземної валюти відносно гривневої маси (рівень доларизації) , %	34,5	
Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, %	36	
Рівень інфляції за рік, %	112,7	
Показники боргової безпеки*		
Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП. %	78,5	≤ 25 %
Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, дол. США	3207,8	≤ 200 дол. США
Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	88,5	≤ 70 %
Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг. %	4,7	≤ 12 %
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходів державного бюджету, %	26,2	≤ 20 %
Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	42	≤ 30 %
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	19,9	≤ 25 %
Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	45,5	≤ 30 %
Показники банківської безпеки**		
Достатність (адекватність) регуляторного капіталу (Н2), %	17,5	> 7 %
Частка іноземних банків у загальній кількості банківських установ, %	46	
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	29,5	
Рентабельність активів, %	0,25	
Рентабельність капіталу,%	2,21	

Джерело: * https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/
**https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2023-02.pdf?v=4

Можна побачити, що показники, представлені у табл. 2.18, свідчать про загрозливий стан фінансової безпеки та визначають проблемні напрями в фінансовій системі України, які потребують формування відновлювальних заходів та розробки політики уряду що дозволить стабілізувати та відновити ситуацію з фінансовою безпекою в країні.

Стан фінансової системи України є одним із основоположних чинників фінансової безпеки України за сучасних умов господарювання. Без забезпечення стабільності фінансової системи, неможливо вирішити економічні проблеми, що стоять перед країною. Це завдання набуває особливої пріоритетності в умовах нестабільності та фінансової кризи, а також складної воєнно-політичної ситуації, в якій опинилася наша держава.

Висновки до розділу 2

Фінансова система являє собою сукупність фінансових операцій, які здійснюються суб'єктами фінансової діяльності з використанням різноманітних фінансово-кредитних механізмів. Для проведення аналізу фінансової системи доцільно виділити її підсистеми: державні фінанси, фінанси недержавних підприємств і установ, фінанси громадян, фінанси спільних підприємств, фінанси закордонних юридичних і фізичних осіб та ін. Для оцінки стану фінансової системи використано системний підхід.

У Зведеному бюджеті впродовж 2021-2022 рр. найпомітніше зросли видатки на оборону – з 2,3% до 23,9% ВВП, громадський порядок і безпеку – з 3,2% до 9,5%, трансферти Пенсійному фонду – з 3,7% до 4,9%, інші програми соціального захисту – з 3% до 4,6% ВВП. Також незначно збільшилися видатки на обслуговування боргу та охорону здоров'я.

Дефіцит Зведеного бюджету у 2022 р. сягнув 844,8 млрд грн (17,6% ВВП), що може свідчити про те, що бюджетна політика мала надстимулюючий характер і суттєво підтримала сукупний попит. З іншого боку, збільшення дефіциту бюджету супроводжувалося значними запозиченнями як із внутрішніх, так і зовнішніх джерел.

У 2022 р. відбулося прискорення інфляції до 26,6% у кінці року, чому сприяли руйнування виробничої бази і дисбаланси між попитом і пропозицією на внутрішніх ринках, знищення фізичної інфраструктури і здорожчання певних

компонентів виробництва й обігу продукції, девальвація гривні та підвищення цін імпортованих товарів внаслідок військові дії.

За період 2020-2022рр. ВВП України мав тенденцію до збільшення, зокрема за період 2020 – 2021рр. збільшився на 1 265 472 млн грн, але в 2022 р. суттєво знизився.

Коефіцієнт монетизації визначає вплив на кількісну зміну грошового обігу і за 2021-2022 рр. він змінився з 44% до 37,9%. Основним фактором динаміки коефіцієнта монетизації є попит на реальні гроші і залежить від ступеня довіри суб'єктів економіки до національної грошової одиниці. Рада НБУ 15 квітня 2022 р. ухвалила Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану, що діятимуть до нормалізації функціонування економіки й фінансової системи.

Впродовж 2019-2021 рр. зростали величини всіх грошових агрегатів, однак співвідношення агрегатів М0 та М1 до ВВП не відповідає нормативному значенню, що свідчить про дестабілізацію монетарної сфери.

Бюджетно-податкова сфера України зазнала значних втрат через військові дії та окупацію територій, бюджет недорахувався значної частки надходжень. Досягненню прогнозованих соціально-економічних цілей суспільства та забезпечення стійкості банківської системи сприятиме реалізація жорсткої монетарної політики НБУ.

Аналіз банківської діяльності в Україні показав скорочення кількості банків, а також зменшення обсягу загальних активів внаслідок виведення комерційних банків із ринку, зниження обсягу кредитних портфелів банківських установ та зміна курсу національної валюти.

Небанківські фінансові установи виявилися менш готовими до викликів війни порівняно з банками і гірше впоралися з операційними ризиками. Впродовж 2021-2022 рр. відбулось скорочення страхового ринку, особливо у секторі ризикового страхування. Страхові компанії зі страхування життя продемонстрували навіть деяке зростання: зокрема зросли обсяги активів та

страхових премій. Слід відзначити скорочення кількості страхових організаій за цей час.

Впродовж 2021-2022 рр. значно зменшився обсяг кредитних операцій кредитних спілок, зокрема тих, які не залучають депозитів, через вихід із ринку третини цих установ та зниження частки активних членів спілок (до 16%). За досліджуваний період значно погіршилася якість кредитів, зокрема частка прострочених на понад 90 днів кредитів зросла майже вдвічі – до 28%, крім того, скоротилися всі складові фондування кредитних спілок. Також впродовж 2022 р. знизилась операційна ефективність кредитних спілок, що призвело до збитковості установ.

Внаслідок військових дій фінансова система України зазнала значного тиску, адже усі фінансові ресурси необхідно було спрямовувати на обороноздатність, саме тому стали невідворотніми радикальні економічні реформи уряду, які дозволили втримати економічну ситуацію в країні та забезпечувати обороноздатність. Визначено першочергові завдання управління фінансовою системою в умовах війни.

Стійкість фінансової системи – це здатність сфер та ланок фінансової системи за будь-яких умов економічного розвитку країни забезпечувати необхідний і достатній обсяг фінансових ресурсів для подолання макроекономічних дисбалансів та нейтралізації наслідків кризових явищ у фінансовій сфері і є запорукою національної безпеки.

Система оцінювання стійкості фінансової системи складається з показників, що характеризують розвиток її складових.

Першочерговими завданнями забезпечення стійкого функціонування фінансової системи в умовах нестабільної економіки є своєчасне виявлення деструктивних факторів внутрішнього і зовнішнього впливу на розвиток фінансової системи та їх нейтралізація. Виявлено та систематизовано ризики, які суттєво впливають на стійкість фінансової системи України.

Критерієм досягнення оптимального стану фінансової системи є моніторинг та оцінка стійкості її функціонування за допомогою системи

індикаторів у розрізі зовнішніх та внутрішніх факторів її функціонування. Проаналізовано внутрішні та зовнішні фактори формування стійкості фінансової системи України за період 2019-2022 рр.

Динаміка Індексу фінансового стресу (ІФС) дає можливість вимірювати рівень фінансової системи, надаючи комплексну оцінку її стану, порівнювати показники поточного стану системи зі значеннями минулих років.

Запропоновано економіко-математичну модель стійкості фінансової системи України. Реалізація цієї моделі яка створює умови для визначення оптимального розміру облікової ставки НБУ, що сприятиме забезпеченню фінансової стійкості.

Сфера національної безпеки є актуальним предметом досліджень з боку науковців, фахівців з економіки та фінансів, фахівців державного управління. Наведено перелік та аналіз потенційно можливих та реальних загроз фінансовій безпеці країни, які породжують фінансово-економічні проблеми.

Наведено основні показники фінансової безпеки України за основними складниками за період 2021-2022 рр. Можна побачити зниження основних показників безпеки.

4 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

3.1 Проблеми функціонування фінансової системи України

Фінансова система є важливим етапом у забезпеченні фінансової безпеки держави, що і визначає актуальність проблеми її вдосконалення. Постійна і цілеспрямована робота над покращенням фінансової системи України необхідна, для того, щоб Україну визнали як надійного партнера, що допомогло б зайняти гідне місце на світовій економічній арені.

Формування налагодженої та оптимально функціонуючої фінансової системи країни є складним завданням, що потребує значних зусиль та часу. Слід зазначити, на сьогодні фінансова система України знаходиться на складному етапі розвитку, прийнявши і витримавши виклики військового часу. Зазначимо, що в сучасних умовах першочерговим завданням фінансової системи України є збереження стійкості, основними ознаками якої можна вважати:

− наявність упорядкованості функціонування та розвитку елементів фінансової системи;

− наявність зворотного зв’язку між окремими елементами фінансової системи як один з одним, так і з системою в цілому;

− наявність фінансових інструментів державного регулювання;

− наявність якісного нормативно-правового та інформаційного забезпечення;

− керованість як фінансової системи в цілому, так і окремих її елементів;

− наявність саморегулюючих властивостей фінансової системи;

− спроможність фінансової системи протидіяти збуренням та повертатися в положення рівноваги у разі відхилень;

– спроможність фінансової системи зберігати параметри в чітко визначених межах протягом тривалого часу [1].

Зазначимо, що, сучасних умовах особливу актуальність набуває питання вдосконалення загальних правових засад функціонування фінансової системи України, що зумовлено тим, що Україна на даний час перебуває на шляху інтеграції в європейський фінансовий простір, що передбачає вирішення наступних завдань [80]:

– трансформація національної фінансової системи, всі складові якої мають реально функціонувати на ринкових засадах та їх уніфікація з міжнародними вимогами;

– гармонізація українського фінансового законодавства з міжнародними критеріями та вимогами;

– формування розвиненого інституційного забезпечення (банківська система, інституції фондового ринку, страхові компанії) та створення відповідного інвестиційного клімату у країні;

– забезпечення стійкості національної грошової одиниці.

– взаємодія з міжнародними фінансовими інституціями, що є головними ідеологами функціонування міжнародної фінансової системи.

Погоджуємось із думкою Д. М. Дмитренка [80], що іншою проблемою, яка потребує негайного вирішення, є дещо перевантажена та розгалужена система управління фінансовою системою, в якій функціонує велика кількість органів, існує дублювання більшістю органів повноважень один одного. Така складна та багаторівнева система суб'єктів фінансової системи ускладнює процес прийняття рішень і оперативне реагування на кризові ситуації, а наявність дублюючих структур фактично нівелює роль державного регулювання і призводить до того, що фінансова система України може виявитись незахищеною перед внутрішніми і зовнішніми негативними факторами.

Зазначимо, що сучасний стан фінансової системи характеризується наступними чинниками [80]:

− відсутністю розроблених і реалізованих на практиці принципів побудови фінансової системи;

− економіко-правовою нерівністю економічних суб'єктів;

− наявністю монопольних переваг та порушення інтересів економічних суб'єктів;

− відсутністю реальної конкуренції у фінансовій сфері;

− низькою здатністю до самозабезпечення та саморегулювання, що викликає необхідність державного втручання практично в усі сфери діяльності;

− відсутністю належним чином сформованих стимулів для всіх ланок та рівнів фінансової системи;

− зростанням ролі міжнародних фінансів.

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна виділити основні проблеми національної фінансової системи:

− відсутність достатнього нормативно-правового забезпечення фінансової системи;

− складна організаційно-управлінська структура, яка включає занадто велику кількість державних установ-регуляторів;

− відсутність послідовної та системної державної політики у сфері регулювання фінансових ринків;

− еволюційне формування системи законодавчого регулювання вітчизняної фінансової системи (коли рішення приймаються, як відповідь на події, що вже відбулися);

− фактична неготовність України до участі в міжнародній фінансовій системі [80].

Аналізуючи причини потреби пошуку шляхів удосконалення засад функціонування фінансової системи України, вважаємо, що умовно їх можна розділити на дві групи: зовнішні та внутрішні.

До зовнішніх причин слід віднести інтеграційні процеси України та фінансову кризу.

До внутрішніх вбачаємо доцільним відносити неефективність існуючої системи суб'єктів управління фінансовою системою та прогалини в нормативній базі цієї сфери.

Деякі дослідники наголошують на доцільності запозичення іноземного досвіду в сфері реформування фінансових систем, зокрема: проведення податкових реформ; діяльності центрального банку, спеціальних кредитних інститутів, загального пенсійного фонду й фінансових товариств. Метою таких реформ є:

− сприяння економічному зростанню й підвищеню національного добробуту;

− обмеження зростання споживання за рахунок позичених коштів і стимулювати накопичення;

− створення умов для зростання заробітної плати без значного збільшення інфляції;

− зменшення податкового тиску для всіх категорій працівників при збереженні загального обсягу надходжень у державний і місцеві бюджети, достатнього для підтримання високого рівня соціального захисту населення;

− створення умов для рівного оподаткування трудового доходу й різних видів доходів на капітал;

− обмеження можливостей високооплачуваних верств населення ухилятися від сплати податків шляхом податкового планування й забезпечити однакове оподаткування осіб з різним рівнем доходів;

− гармонізація національної податкової системи з податковими системами провідних країн Європи [81].

Іншою проблемою, як було показано раніше, є відсутність закріплення на законодавчому рівні категорії «фінансова система», що призводить до її неоднозначного трактування.

Не менш важливим є питання щодо закріплення принципів фінансової системи, фундаментальних орієнтирів, дотримуючись яких можливо формувати й розвивати фінансову систему держави, у тому числі її складові. Саме принципи

мають визначати вихідні засади побудови та функціонування фінансової системи. Таким чином, для створення ефективної фінансової системи України, доцільно нормативно закріпити поняття та принципи фінансової системи України. Також проблематичною є правова регламентація сфери функціонування національної фінансової системи, оскільки саме це визначає рівень розвитку фінансової системи. До факторів, які визначають характер правового регулювання фінансової системи, можна віднести наявність розгалуженої системи нормативно-правових актів; а також інтеграцію України до європейського правового простору. Слід зазначити що впровадження численних змін та доповнень до нормативно-правових актів можуть викликати неузгодженість та суперечливість.

Стабільне фінансове законодавство передбачає: забезпечення ефективності регулювання фінансових відносин; вирішення завдань на стадії законотворчого процесу; відсутність суперечностей та розбіжностей. Систематизоване фінансове законодавство, комплексно та системно регулюючи фінансові відносини, спрощує дотримання й застосування правових приписів, дає змогу виявити проблеми в правовому регулюванні та своєчасно їх ліквідувати [82].

Слід зазначити, що, на нашу думку, позитивним є створення Служби фінансових розслідувань, зважаючи на те, що, ця організація буде єдиним правоохоронним органом, завданням якого є протидія загрозам у фінансово-економічній сфері. По-друге, створення Служби фінансових розслідувань дозволить уникнути дублювання функцій правоохороннних органів. Крім того, позитивним моментом є те, що контроль за діяльністю Служби фінансових розслідувань буде здійснювати Громадська рада, що в свою дозволить проводити контроль з урахуванням пропозицій громадськості щодо діяльності Служби.

Також вважаємо, що для України буде корисним дослідження досвіду Франції щодо діяльності «фінансових судів», основною метою функціонування яких є перевірка державних фінансів, державних установ і громадських

організацій; діяльність подібних організацій дозволила б забезпечити більш прозорість та підвищення ефективності фінансової системи, що призвело до стабілізації її роботи та виведення її на якісно новий рівень розвитку.

Таким чином, при комплексний підхід до дослідження функціонування та вдосконалення фінансової системи України, сприятиме формуванню якісно нової сучасної соціально орієнтованої фінансової системи.

Зазначимо, що суттєвими проблемами розвитку фінансової системи України на сучасному етапі є:

- відсутність політики захисту вітчизняного товаровиробника та політики ефективної державної підтримки розвитку малого і середнього бізнесу;
- недосконаліть діючої системи оподаткування;
- неефективний контроль за сплатою податків;
- неефективне функціонування бюджетної системи;
- економіко-правова нерівність економічних суб'єктів;
- відсутність реальної конкуренції у фінансовій сфері, (майже однакові за ціною та якістю умови надання фінансових послуг);
- низький рівень довіри до держави взагалі і до банківської системи зокрема, особливо актуально у зв'язку із нестійкістю банків;
- відсутність належним чином сформованих стимулів для всіх ланок та рівнів фінансової системи;
- низька фінансова стійкість та конкурентоспроможність фінансової системи як в цілому, так і її окремих складових;
- стримання зростання реального сектора економіки внаслідок випереджаючого зростання доходів держави та фінансового сектора.

Когут Ю. М. [83] зазначає, що державний фінансовий контроль є одною із найважливіших складових управління економічними об'єктами та процесами. В Україні держаний фінансовий контроль здійснюють Верховна Рада, Кабінет міністрів, Міністерство фінансів, Національний банк, Рахункова палата, Фонд державного майна України, Державна податкова служба України, Державна

аудиторська служба України та інші державні органи згідно з чинним законодавством.

Однак, слід зазначити відсутність належного рівня державного контролю, яка забезпечує умови для ефективного функціонування фінансової системи. Недостатність належного контролю може призвести до появи певних зловживань та порушень у сфері фінансових відносин. І тому обов'язковим має бути підвищення ефективності та вдосконалення системи фінансового контролю шляхом збалансування місцевих та державного бюджетів, а також досягнення самодостатності фінансів окремих регіонів країни та галузей економіки, що в свою чергу призведе до підвищення економічної безпеки держави.

З іншого боку, такі заходи стають запорукою ефективного функціонування системи державних фінансів та посилюють престиж країни. Слід констатувати, що в сучасних умовах фінансова система України не відповідає світовим стандартам, проте суттєво залежить від зовнішніх відносин, що викликає необхідність її трансформації з урахуванням напрямку інтеграції до світового фінансового простору [83].

Крім того, недоліками сучасної системи державного контролю слід вважати фіскальний характер більшості перевірок, оскільки на практиці найчастіше використовують перевірку або ревізію, хоча зазначені методи дозволяють лише виявити фінансові порушення, діагностувати негативні явища, але не дають можливості запобігання ним або детального дослідження причин їх виникнення.

3.2 Напрямки удосконалення фінансової системи України

Фінансова система є основою забезпечення життя держави та підтримки розвитку сфер і ланок нацонального господарства. При цьому при побудові політики у галузі державних фінансів необхідно обов'язковим є урахування специфіки відповідного етапу соціально-економічного розвитку країни.

Крім того, створення ефективної системи державних фінансів можливо лише за умови забезпечення відповідних змін в інших сферах державного регулювання економіки, особливо сьогодні, в умовах військових дій, коли фінансова система України знаходиться на етапі становлення та постійного розвитку.

Слід зазначити, що на розвиток фінансової системи України впливає ціла низка факторів, які необхідно усунути для запобігання стагнації та кризи. Також необхідно звернути увагу на проблеми економічного розвитку та зростання, розробку законодавства та нормативно-правових актів.

Аналізуючи літературні джерела, а також аналітичні матеріали стану фінансової системи, можна визначити приорітетні завдання розвитку фінансової системи в Україні:

- створення групи потужних банків;
- зменшення податкового тиску;
- впорядкування фінансових потоків;
- започаткування структурних та інституційних перетворень банківської системи, ефективна реорганізація підприємств [8].

На вирішення встановлених завдань мають бути спрямовані основні зусилля законодавчої та виконавчої влади.

Враховуючи основні проблеми та недоліки фінансової системи України, можна сформулювати деякі пропозиції щодо вдосконалення фінансової системи:

- покращення ефективності функціонування фінансів суб'єктів господарювання з метою підвищення мотивації до ефективної роботи, інвестиційної діяльності;
- налагодження фінансового механізму діяльності бюджетних установ, пошуку нових джерел фінансових ресурсів в умовах дефіциту бюджетних коштів;
- посилення контролю за цільовим використанням бюджетних коштів;

− реформування податкової системи у напрямку послаблення податкового навантаження;

− зменшення кількості та розміру внесків до державних цільових фондів, відокремлення їх від бюджету;

− раціональне використання коштів, залучених через державний кредит, зміцнення довіри до державних цінних паперів [14].

Подальші трансформації забезпечить поступова реструктуризація, яка є основою стратегії та тактики фінансової реформи. При цьому необхідно зосередитись на питаннях економічного розвитку та зростання, та розвитку правової бази, крім того, збалансування фінансової системи можна досягти за рахунок використання міждержавної платіжної системи.

Слід зазначити, що пріоритетом розвитку фінансової системи в Україні є підвищення фінансового потенціалу банківської системи, створення групи сильних банків, ініціювання структурних та інституційних перетворень банківської системи та ефективна реорганізація банківської системи, зниження податкового тиску, упорядкування фінансових потоків [9].

Передумовою збалансованого розвитку фінансової системи України є необхідність створення моделі її розвитку, удосконалення системи ризик-менеджменту шляхом постійного моніторингу та дослідження можливих ризиків, запровадження нагляду за фінансовими установами та захисту права інвесторів.

Саме тому розробка ефективного регуляторного механізму управління фінансовою системою та окремими її ланками є актуальною проблемою сьогодення, що є неможливим без наявності широкого спектру інструментарію, вибір якого залежить від рівня стійкості фінансової системи, рівня фінансової безпеки в країні, системи соціального захисту населення, його матеріального добробуту, інвестиційної привабливості країни та окремих галузей економіки, показників розвитку підприємств малого та середнього бізнесу, тощо.

Слід зазначити, що враховуючи узагальнені результати досліджень механізму державного управління та особливості формування фінансової

безпеки країни, систему управління фінансовою системою доцільно здійснювати в межах суб'єктної та об'єктної складової державної політики. При цьому суб'єктна складова ототожнюється із сукупністю державних регуляторів, тобто інституційною складовою держави,

Структура суб'єктної складової в межах складових фінансової безпеки наведена на рис. 3.1.

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ			
	Бюджетно-податкова безпека	Боргова безпека	Грошово-кредитна безпека
Розробка	Міністерство фінансів України	Міністерство фінансів України (департамент фінансового боргу)	Національний банк України
Реалізація	Міністерство фінансів України,, Державне казначейство України, Державна податкова служба України, Державна митна служба України	Міністерство фінансів України (Департамент державного боргу)	Національний банк України
Контроль	Рахункова палата Верховної Ради України, Державна контрольно-ревізійна служба України, Міністерство фінансів України	Рахункова палата Верховної Ради України, Міністерство фінансів України	Звітування НБУ перед Верховною Радою України і Президентом України

Рисунок 3.1 – Інституційна складова управління фінансовою безпекою України

Зазначимо, що до основних інструментів підвищення рівня фінансової безпеки країни на сучасному етапі її розвитку можна віднести:

а) удосконалення системи нормативно-правового забезпечення та приведення його у відповідність міжнародним стандартам та реаліям розвитку економіки.

− Ефективний та оптимальний розподіл повноважень між органами державної та місцевої влади;

− врахування зарубіжного досвіду у процесі управління фінансовою безпекою країни при розробці нормативно-правових актів;

− посилення відповідальності перед економічними суб'єктами за виконанням нормативних актів в межах своїх повноважень;

б) стимулювання розвитку реального сектору економіки:

− запровадження пільгового кредитування програм та заходів спрямованих на підвищення рівня міжнародної привабливості країни;

2. Управління грошово-кредитною складовою фінансової політики держави:

а) надання фінансово-кредитної підтримки бізнесу:

− надання дотацій, субвенцій та державного кредитування бізнесу;

− оптимізація та спрощення процедур кредитування;

− зниження облікової ставки НБУ та ставки за депозитами, підвищення ставки за кредитами;

− стимулювання та підтримка розвитку банківського сектору економіки.

б) оптимізація системи оподаткування в Україні:

− розширення переліку та суттєве спрощення процедури отримання податкових знижок;

− зниження рівня податкового навантаження на суб'єктів підприємницької діяльності;

в) управління інформаційною складовою:

− консультування суб'єктів господарювання з питань нормативного регулювання ведення бізнесу;

г) стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності:

− захист інтересів вітчизняних та іноземних інвесторів;

− підвищення рівня інвестиційної привабливості країни;

− залучення інвестицій на реалізацію наукових, інноваційних та інших програм та заходів.

Тобто варто усвідомлювати, що в сучасних умовах Україна взаємодіє з іншими країнами і ефективність цієї взаємодії в значній мірі залежить від

міцності позиції нашої держави та її фінансової стійкості. Формування оптимальної та ефективної фінансової системи є запорукою та необхідною передумовою забезпечення її стійкості та надійності, і саме з цієї причини необхідним є невпинна робота над її удосконаленням, яке в свою чергу, призведе до визнання Україні надійним партнером, що допомогло б зайняти гідне місце на світовій економічній арені.

Таким чином, удосконалення фінансової системи України можливе через здійснення комплексу таких заходів:

− чіткий розподіл фінансових ресурсів між центральними та регіональними органами влади як на стадії їх формування, так і у процесі їх використання;

− розширення функцій, прав і повноважень регіонів з підвищенням їх відповідальності за результати діяльності;

− перегляд витратної частини бюджету (відмова від фінансування більшої частини виробничого сектора, особливо за тими напрямками, де є зацікавленість приватного капіталу);

− перегляд політики надання державних субсидій у напрямку їх скорочення, за винятком пріоритетних галузей (сільського господарства);

− формування необхідних централізованих резервів замість залучення емісійних кредитів;

− чітка організація діяльності державного казначейства з метою забезпечення ефективного контролю за надходженням коштів та їх цільовим використанням.

Не менш важливою умовою покращення стану фінансової системи України у контексті глобалізаційних процесів є досягнення стійкості національної грошової одиниці, що стає можливим при позитивному сальдо між доходами та витратами країни на зовнішньому ринку [5].

Стійке перевищення імпорту товарів над експортом, що спостерігається в Україні, незважаючи на позитивний баланс послуг, викликає нестачу та подорожчання іноземної валюти, отже, зростання цін, зростання тарифів на

послуги тощо збурюють фінансову систему, порушуючи існуючі зв'язки та пропорції розподілу.

Зазначимо, що для реалізації комплексу заходів щодо удосконалення фінансової системи України необхідні:

− розробка стратегії розвитку фінансової системи України;

− удосконалення чинної законодавчої бази у сфері регулювання роботи фінансової системи та окремих ланок фінансової системи;

− підвищення ефективності використання бюджетних коштів, раціоналізація і упорядкування видатків соціального спрямування та посилення контролю за їх цільовим використанням;

− динамічний розвиток методів, підходів, інструментів та інфраструктури фінансових ринків;

− реформа системи оподаткування в напрямку послаблення податкового тиску;

− раціональне використання коштів, залучених з допомогою державного кредиту та зміцнення довіри до державних цінних паперів;

− формування групи потужних банків.

Згадаємо, що з метою вирішення проблем фінансової системи, та для здійснення вищезазначених заходів було затверджено Стратегію Розвитку фінансового сектору України до 2025 р. [86], головним завданням якої є забезпечення подальшого реформування та ефективного розвитку фінансового сектору України відповідно до провідних міжнародних практик та імплементації заходів, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС та іншими міжнародними договорами України. Зрозуміло, що деякі корективи до цієї стратегії внесло ведення повномасштабних військових дій на території України.

Зазначимо, що стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 р. визначає п'ять стратегічних напрямів: фінансова стабільність, макроекономічний розвиток, фінансова інклюзія, розвиток фінансових ринків та

інноваційний розвиток. Кожен напрям має свої стратегічні цілі та індикатори виконання [86] (табл 3.1):

Таблиця 3.1 – Стратегічні напрями розвитку фінансового сектору України до 2025 р.

Зміст	Інструменти
1	2
Стратегічний напрям No 1 «Фінансова стабільність»	
Регулювання фінансового сектору та вдосконалення наглядових підходів	− удосконалення моделі регулювання фінансового сектору, підвищення інституційної спроможності та незалежності регуляторів і ФГВФ, − удосконалення системи гарантування вкладів та виведення неплатоспроможних фінансових установ з ринку, − приєднання до міжнародної системи обміну інформацією щодо фінансових рахунків, − підвищення вимог до стійкості професійних учасників фондового ринку, − посилення системи внутрішнього контролю в учасників фінансового сектору, − підвищення ефективності системи реалізації прав інвесторів, − запровадження соціальної та екологічної відповідальності та ін.
Стратегічний напрям No 2 «Макроекономічний розвиток»	
Забезпення стійкості державних фінансів.	− проведення виваженої фіскальної політики та координації в межах бюджетного процесу, розвитку внутрішнього ринку державних цінних паперів, − зниженням фіскальних ризиків, здійснення заходів підтримки кредитування МСП, − стимулювання експорту, − розвиток ринку небанківського кредитування, кредитування під заставу землі, розбудови інфраструктури для ефективного управління проблемними активами, поліпшення ефективності судових процедур та виконання рішень суду щодо захисту прав кредиторів − інвесторів, запровадження другого рівня системи пенсійного забезпечення, удосконалення законодавства щодо регулювання третього рівня системи пенсійного забезпечення та підвищення ефективності недержавних пенсійних фондів та ін.
Стратегічний напрям No 3 «Фінансова інклюзія»	
Підвищення доступності та рівня користування фінансовими послугами	− стимулювання розвитку платіжної інфраструктури для здійснення безготівкових операцій, у тому числі у сільській місцевості та у віддалених територіях та створення умов для розвитку віддалених каналів продажу фінансових послуг; − посилення захисту прав споживачів фінансових послуг; − підвищення рівня фінансової грамотності населення.

Продовження таблиці 3.1

1	2
Стратегічний напрям No 4 «Розвиток фінансових ринків»	

Здійснення заходів для: сприяння розвитку ринків небанківських фінансових послуг	− використання суб'єктами господарювання операцій фінансового лізингу, − впровадження комплексної оцінки конкурентоспроможності ринків банківських і небанківських фінансових послуг України, розвитку індустрії кредитних історій та ринку страхових послуг тощо; − створення ефективної інфраструктури ринків капіталу; − створення ліквідних ринків фінансових інструментів та механізмів зниження ризиків здійснення фінансових операцій; − інтеграції фінансового ринку України у світовий фінансовий простір.
Стратегічний напрям No 5 «Інноваційний розвиток»	
Розвиток відкритої архітектури фінансового ринку та оверсайту	− стимулювання розвитку нових технологій для здійснення платежів та переказів коштів; − забезпечення розвитку ринку FinTech, − цифрових технологій та платформ регуляторів − забезпечення розвитку SupTech&RegTech; розвиток цифрової економіки

Реалізація зазначеної Стратегії здійснюється через виконання окремих заходів (проектів), передбачених дорожньою картою відповідно до принципів проектного менеджменту.

З метою координації та моніторингу виконання заходів створено Комітет з фінансового розвитку зі залученням до його роботи керівників регуляторів, Міністерства фінансів, ФГВФО, професійних об'єднань учасників ринку. Оновлення Стратегії відбувається за рішенням Комітету з фінансового розвитку [86].

Отже, державна фінансова політика є вагомим і впливовим інструментом забезпечення соціально-економічного розвитку України. Ефективне та стабільне функціонування фінансової системи держави в значній мірі визначається налагодженістю та дієвістю фінансових відносин у суспільстві та фінансового механізму, за допомогою яких реалізується фінансова політика держави.

Однак, слід зазначити, що здійснення результативної фінансової політики неможливо без врахування специфіки умов військового стану, змін у внутрішній та зовнішній політиці, реальних економічних і фінансових можливостей країни, причому при цьому особливо важливим є забезпечення взаємозв'язку фінансової політики з іншими складовими економічної політики – кредитною, ціновою, грошовою.

Отже, в умовах військових дій надзвичайно важливим є забезпечення надійного та стабільного функціонування фінансової системи країни, а також максимальне забезпечення потреб оборони та Збройних Сил України, безперебійного функціонування системи державних фінансів та об'єктів критичної інфраструктури. Саме тому вдосконалення та реформування фінансової системи України має бути спрямовані на розвиток фінансової стабільності та інклюзії. Крім того, має бути забезпечений ефективний макроекономічний розвиток, розвиток фінансових ринків та інноваційний розвиток, які, враховуючи сучасні вимоги світових та євроінтеграційних процесів, є необхідними умовами забезпечення соціально-економічного розвитку країни.

На розвиток фінансової системи впливає певна кількість факторів, які необхідно враховувати для попереджень настання застою і кризових явищ, зокрема налагодження не лише грошової, кредитної та банківської систем, а і всіх сфер фінансів і їх ланок, діяльність органів та інститутів, які функціонують в сфері фінансів. Стратегія і тактика реформування фінансової системи України має полягати у поступовій реструктуризації, яка передбачатиме подальшу трансформацію.

Висновки до розділу 3

Фінансова система є важливим етапом у забезпеченні фінансової безпеки держави, що і визначає актуальність проблеми її вдосконалення. В сучасних умовах особливу актуальність набуває питання вдосконалення загальних правових засад функціонування фінансової системи України.

Виділено основні проблеми національної фінансової системи: відсутність достатнього нормативно-правового забезпечення фінансової системи; складна організаційно-управлінська структура, яка включає занадто велику кількість державних установ-регуляторів; відсутність послідовної та системної державної

політики у сфері регулювання фінансових ринків; еволюційне формування системи законодавчого регулювання вітчизняної фінансової системи (коли рішення приймаються, як відповідь на події, що вже відбулися); фактична неготовність України до участі в міжнародній фінансовій системі.

Визначено проблеми розвитку фінансової системи України на сучасному етапі: відсутність політики захисту вітчизняного товаровиробника та політики ефективної державної підтримки розвитку малого і середнього бізнесу; недосконаліть діючої системи оподаткування; неефективний контроль за сплатою податків; неефективне функціонування бюджетної системи; економіко-правова нерівність економічних суб'єктів; відсутність реальної конкуренції у фінансовій сфері, (майже однакові за ціною та якістю умови надання фінансових послуг); низький рівень довіри до держави взагалі і до банківської системи зокрема, особливо актуально у зв'язку із нестійкістю банків; відсутність належним чином сформованих стимулів для всіх ланок та рівнів фінансової системи; низька фінансова стійкість та конкурентоспроможність фінансової системи як в цілому, так і її окремих складових; стримання зростання реального сектора економіки внаслідок випереджаючого зростання доходів держави та фінансового сектора.

Визначено приорітетні завдання розвитку фінансової системи в Україні: створення групи потужних банків; зменшення податкового тиску; впорядкування фінансових потоків; започаткування структурних та інституційних перетворень банківської системи, ефективна реорганізація підприємств.

Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення фінансової системи: покращення ефективності функціонування фінансів суб'єктів господарювання з метою підвищення мотивації до ефективної роботи, інвестиційної діяльності; налагодження фінансового механізму діяльності бюджетних установ, пошуку нових джерел фінансових ресурсів в умовах дефіциту бюджетних коштів; посилення контролю за цільовим використанням бюджетних коштів; реформування податкової системи у напрямку послаблення податкового

навантаження; зменшення кількості та розміру внесків до державних цільових фондів, відокремлення їх від бюджету; раціональне використання коштів, залучених через державний кредит, зміцнення довіри до державних цінних паперів. Визначено основні інструменти підвищення рівня фінансової безпеки країни на сучасному етапі її розвитку. Для вирішення визначених проблем фінансової системи було затверджено Стратегію Розвитку фінансового сектору України до 2025 р.

ВИСНОВКИ

Фінансова система являє собою сукупність методів, установлених нормативно-правовими актами, що мають форму нормативних вимог до режиму функціонування фінансової системи. Фінансова система країни складається із певних складових (ланок), які можна виділити за різними ознаками. Для оцінки стійкості фінансової системи застосовують індикатори стійкості, при цьому стійкість фінансової системи є основним критерієм фінансової і національної безпеки країни.

Для проведення аналізу фінансової системи виділено підсистеми: державні фінанси, фінанси недержавних підприємств і установ, фінанси громадян, фінанси спільних підприємств, фінанси закордонних юридичних і фізичних осіб та ін.

У Зведеному бюджеті впродовж 2021-2022 рр. найпомітніше зросли видатки на оборону – з 2,3% до 23,9% ВВП, громадський порядок і безпеку – з 3,2% до 9,5%, трансферти Пенсійному фонду – з 3,7% до 4,9%, інші програми соціального захисту – з 3% до 4,6% ВВП. Також незначно збільшилися видатки на обслуговування боргу та охорону здоров'я. Дефіцит Зведеного бюджету у 2022 р. сягнув 844,8 млрд грн (17,6% ВВП). Також спостерігалось зростання інфляції. За період 2020-2022рр. ВВП України мав тенденцію до збільшення, зокрема за період 2020 – 2021рр. збільшився на 1 265 472 млн грн, але в 2022 р. суттєво знизився.

Бюджетно-податкова сфера України зазнала значних втрат через військові дії та окупацію територій, бюджет недорахувався значної частки надходжень. Досягненню прогнозованих соціально-економічних цілей суспільства та забезпечення стійкості банківської системи сприятиме реалізація жорсткої монетарної політики НБУ.

В банківській системі України відбулось скорочення кількості банків, а також зменшення обсягу загальних активів внаслідок виведення комерційних

банків із ринку, зниження обсягу кредитних портфелів банківських установ та зміна курсу національної валюти.

Впродовж 2019-2021 рр. зростали величини всіх грошових агрегатів, однак співвідношення агрегатів М0 та М1 до ВВП не відповідає нормативному значенню, що свідчить про дестабілізацію монетарної сфери.

Небанківські фінансові установи виявилися менш готовими до викликів війни порівняно з банками і гірше впоралися з операційними ризиками. Впродовж 2021-2022 рр. відбулось скорочення страхового ринку, особливо у секторі ризикового страхування. Впродовж 2021-2022 рр. значно зменшився обсяг кредитних операцій кредитних спілок, погіршилася якість кредитів, скоротилися всі складові фондування кредитних спілок, що призвело до збитковості установ.

Стійкість фінансової системи – це здатність сфер та ланок фінансової системи за будь-яких умов економічного розвитку країни забезпечувати необхідний і достатній обсяг фінансових ресурсів для подолання макроекономічних дисбалансів та нейтралізації наслідків кризових явищ у фінансовій сфері і є запорукою національної безпеки. Впродовж 2020-2022 рр. спостерігається зниження показників стійкості фінансової системи України.

Динаміка індексу фінансового стресу (ІФС) дає можливість вимірювати рівень фінансової системи, надаючи комплексну оцінку її стану, порівнювати показники поточного стану системи зі значеннями минулих років. Спостерігається пікове значення цього показника, а також його субіндексів з початку військових дій, що свідчить про небезпеку для фінансової системи.

Запропоновано економіко-математичну модель стійкості фінансової системи України. Реалізація цієї моделі створює умови для визначення оптимального розміру облікової ставки НБУ, що сприятиме забезпеченню фінансової стійкості.

Наведено перелік та аналіз потенційно можливих та реальних загроз фінансовій безпеці країни, які породжують фінансово-економічні проблеми. Наведено основні показники фінансової безпеки України за основними

складниками Можна побачити зниження основних показників безпеки за період 2021-2022 рр.

Фінансова система є важливим етапом у забезпеченні фінансової безпеки держави, що і визначає актуальність проблеми її вдосконалення. В сучасних умовах особливу актуальність набуває питання вдосконалення загальних правових засад функціонування фінансової системи України.

Виділено основні проблеми національної фінансової системи: відсутність достатнього нормативно-правового забезпечення фінансової системи; складна організаційно-управлінська структура, яка включає занадто велику кількість державних установ-регуляторів; відсутність послідовної та системної державної політики у сфері регулювання фінансових ринків; еволюційне формування системи законодавчого регулювання вітчизняної фінансової системи (коли рішення приймаються, як відповідь на події, що вже відбулися); фактична неготовність України до участі в міжнародній фінансовій системі.

Визначено проблеми розвитку фінансової системи України на сучасному етапі: відсутність політики захисту вітчизняного товаровиробника та політики ефективної державної підтримки розвитку малого і середнього бізнесу; недосконаліть діючої системи оподаткування; неефективний контроль за сплатою податків; неефективне функціонування бюджетної системи; економіко-правова нерівність економічних суб'єктів; відсутність реальної конкуренції у фінансовій сфері, (майже однакові за ціною та якістю умови надання фінансових послуг); низький рівень довіри до держави взагалі і до банківської системи зокрема, особливо актуально у зв'язку із нестійкістю банків; відсутність належним чином сформованих стимулів для всіх ланок та рівнів фінансової системи; низька фінансова стійкість та конкурентоспроможність фінансової системи як в цілому, так і її окремих складових; стримання зростання реального сектора економіки внаслідок випереджаючого зростання доходів держави та фінансового сектора.

Визначено приорітетні завдання розвитку фінансової системи в Україні: створення групи потужних банків; зменшення податкового тиску;

впорядкування фінансових потоків; започаткування структурних та інституційних перетворень банківської системи, ефективна реорганізація підприємств.

Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення фінансової системи: покращення ефективності функціонування фінансів суб'єктів господарювання з метою підвищення мотивації до ефективної роботи, інвестиційної діяльності; налагодження фінансового механізму діяльності бюджетних установ, пошуку нових джерел фінансових ресурсів в умовах дефіциту бюджетних коштів; посилення контролю за цільовим використанням бюджетних коштів; реформування податкової системи у напрямку послаблення податкового навантаження; зменшення кількості та розміру внесків до державних цільових фондів, відокремлення їх від бюджету; раціональне використання коштів, залучених через державний кредит, зміцнення довіри до державних цінних паперів. Визначено основні інструменти підвищення рівня фінансової безпеки країни на сучасному етапі її розвитку. Для вирішення визначених проблем фінансової системи було затверджено Стратегію Розвитку фінансового сектору України до 2025 р.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Уткіна М. С. Фінансова система України як складова світової фінансової системи. *Наше право*. 2018. № 1. С. 198-201.

2. Нестеренко А. С. Фінансова система України: правова характеристика та законодавче регулювання: дис… д-ра юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2014. 455 с.

3. Канцір І. А. Еволюція становлення і розвитку фінансової системи України. *Національний лісотехнічний університет України*. 2011. Випуск 21. 14. С. 222-227.

4. Пишний А. Г. Правовий статус державних банків в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2008. 19 с.

5. Опарін В. Фінансова система України (теоретико-методологічний аспекти). Київ, 2006. 240 с.

6. Орлюк О. П. Фінансове право. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 528 с.

7. Білінський Д. О. Про фінанси як системне поняття. *Право і суспільство.* 2011. № 4. С. 55-59.

8. Коваленко Ю. М. Фінансова система і фінансовий сектор: організаційно-інституційний підхід. *Фінанси України*. 2011. № 4. С. 75-87.

9. Роль В. Ф., Сергієнко В. В., Попова С. М. Фінансове право: навч. посібник. Київ, 2011. 392 с.

10. Коваленко О. В. Розвиток фінансової системи України в умовах глобалізаційних процесів: дис. … канд. екон. наук: 08.00.08. Львів, 2014. 252 с.

11. Романенко О. Р. Фінанси: підруч. Київ, 2004. 387 с.

12. Нестеренко А. С. Визначення «фінансової системи» та її структурний склад. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція.* 2013. № 6-3 том 1. С. 72-75

13. Schinasi G. Safeguarding Financial Stability: Theory and Practice. Wash.: IMF, 2006. P. 40-42.

14. Мишкін Ф. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків. Київ, 1998. 514 с.

15. Євроінтеграційний розвиток фінансової системи України: підруч. / за ред. І. Я. Чугунова. Київ: Акад.фін.упр., 2009. 471 с.

16. Габбард Р. Глен. Гроші, фінансова система та економіка / пер. з англ.; наук. ред. пер. М. Савлук, Д. Олесневич. Київ: КНЕУ, 2004. 889

17. Rose P., Fraiser D. Financial Institutions. Business Publication. 1988,

18. Gurusamy S. Indian Financial System. Tata McGrew-Hill Education. 2009. 694 p.

19. Дуравкін П. М. Ознаки фінансової системи держави. *Форум права.* 2016. № 4. С. 119-126. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_4_21. (дата звернення 1.08.2023).

20. Мейш А. В., Лисак О. М. Перспективи розвитку фінансової системи України. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2019. № 1. С. 70-74. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2019_1_16. (дата звернення 15.07.2023).

21. Орел В. М. Фінансова система як невід'ємна складова економічного процесу країни. *Український журнал прикладної економіки.* 2016. Том 1. № 1. С. 141-152.

22. Ієрусалимов В. І., Шаповал С. Л Цілі та завдання фінансової системи України на сучасному етапі євроінтеграції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2015. Випуск 3. С.

23. Музика-Стефанчук О. А. Фінансове право: навч. посіб. Київ: Атіка, 2009. 264 с.

24. Бех Г. В., Дмитрик О. О., Криницький І.Є. Фінансове право України: підруч. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 320 с.

25. Воронова Л. К., Кучерявенко Н. П. Финансовое право: уч. пос. для студ. юрид. вузов и фак. Харьков, 2003. 360 с.

26. Костенко Ю.О. Фінансове право України. Київ, 2009. 240 с.

27. Бандурка О. М. Фінансове право. Харків: Екограф, 2015. 500 с.

28. Кобзєва Т. А. Поняття адміністративно-правового статусу загальнодержавних суб'єктів управління фінансовою системою України. *Європейські перспективи*. 2015. № 7. С. 68-72.

29. Шамова І. В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країни: навч. посіб. Київ, 2001. 195 с.

30. Фурман В. М. Страховий ринок України: проблеми становлення та стратегія розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит». Київ, 2006. 33 с..

31. Непочатенко О. О., Мельничук Н. Ю. Фінанси підприємств: підруч. Київ, 2013. 504 с.

32. Уткіна М. С. Методи забезпечення функціонування фінансової системи України. *Європейські перспективи*. 2018. № 1 С. 65-69.

33. *Зінченко В. О.* Сутність і поняття стійкості банківської системи *Вісник УАБС.* 2007. № 2 (23). С. 83–86.

34. Міщенко В., Кірєєв О., Шаповалова М. Організаційно-методичні підходи щодо запровадження в НБУ системи оцінювання стійкості фінансової системи: інформаційно-аналітичні матеріали. К.: Центр наукових досліджень НБУ, 2005. 97 с.

35. Петрик О.І. Система індикаторів стійкості фінансової системи. *Економіка та держава*. 2010. № 12. С. 176-179.

36. Пшик Б.І. Фінансова стабільність: сутність та особливості прояву *Вісник СевНТУ*. 2013. № 138. С. 91–96

37. Crockett A. The Theory and Practice of Financial Stability. GEI Newsletter Issue. Global Economic Institutions. URL:http://cepr. org/gei/6rep2.htm. (дата звернення 15.07.2023).

38. Foot M. What is financial stability and how do we get it? / M. Foot // ACI (UK) The Roy Bridge Memorial Lecture. URL:http://fsa.gov.uk/Pages/ Library/Communication/Speeches/2003/sp122. (дата звернення 15.07.2023).

39. Мирончук В.М., Завальнюк І.О. Теоретичні аспекти визначення стійкості фінансової системи України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*.

40. Лизогуб М. М. Індикатори фінансової стійкості як засіб оцінки ефективності фінансової системи України. *Інвестиції: практика та досвід.* 2018. № 12. С. 99-102.

41. Шемаєва Л. Г., Жаліло Я. А., Юрків Н. Я. Проблеми та перспективи зміцнення стійкості фінансової системи України. Київ : НІСД, 2021. 104 с.

42. IMF -- International Monetary Fund Home Page (2018), "Financial Soundness Indicators: Compilation Guide". URL: https://www.imf.org/en/Publications/Manuals-Guides/Issues/2016/12/31/Financial-Soundness-Indicators-Compilation-Guide-17619. (дата звернення 02.09.2023).

43. IMF -- International Monetary Fund Home Page, "Introducing a New Broad-based Index of Financial Development" URL: https://www.imf.org/en/ Publications/WP/Issues/2016/12/31/Introducing-a-New-Broad-based-Index-of-Financial-Development-43621. (дата звернення 02.09.2023).

44. Звіт НБУ про фінансову стабільність. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2023-H1.pdf?v=4/ (дата звернення 02.09.2023).

45. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення). К.: КНТЕУ, 2004. 760 с.

46. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. Київ, 2008. 48 с.

47. Кишакевич Б.Ю. Формування системи фінансової безпеки України в умовах глобалізації. *Науковий вісник НЛТУ України.* 2012. Вип. 22.7. С.205.

48. Лисяк Л.В. Сучасний стан та основні проблеми фінансової безпеки України. *Ефективна економіка.* 2015. № 12. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4690. (дата звернення 1.08.2023).

49. Методичні рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України № 1277 від 29.10.2013р. URL:

http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/ link1/ME 131588.html. (дата звернення 1.08.2023).

50. Михайлюк В.В. Еволюція поняття фінансова безпека держави в глобальних умовах розвитку. *Ефективна економіка*. 2014. № 9. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3359. (дата звернення 1.08.2023).

51. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. Київ, 2001. 309 с.

52. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері 15.08.2012 № 569-р URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/ show/569-2012-%D1%80. Непочатенко О. О., Мельничук Н. Ю.

53. Сухоруков А.І. Проблеми фінансової безпеки України. Київ: НІПИБ, 2005. 140 с.

54. Юрій С.І. Фінанси: підручник / С.І. Юрій; ред. С.І. Юрій, В.М. Федосов. К.: Знання, 2008. 611 с.

55. Койло В.В. Теоретико-методологічні підходи до оцінки поняття фінансової безпеки в умовах зростання загроз країни. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки.* 2017. Випуск 23. Частина 2.С. 38-42. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_23/2/10.pdf. (дата звернення 1.08.2023).

56. Мелих О. Фінансова безпека держави: сутність, критерії оцінки та превентивні заходи зміцнення. *Економічний аналіз*. 2013. Випуск 12. Частина 2. С. 266-272.

57. Тарангул Л. Л. Фінансова безпека України та інструменти її забезпечення. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2017. Вип. 1. С. 201- 208.

58. Підхомний О. М. Фінансова безпека України, інструменти і стратегії формування : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. – 320 с.

59. Клюско Л. Забезпечення фінансової стійкості банків в умовах фінансової кризи. *Актуальні проблеми економі*ки. 2009. № 10. С. 97–106

60. Ладюк О. Д. Фінансова безпека: характеристика складників. *Ефективна економіка*. 2016. № 11. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5280. (дата звернення 1.08.2023).

61. Немічева О. В., Малецький А. В., Савенко А. Ю. Аналіз структури фінансової системи України на основі системного підходу. *Вісник Хмельницького національного університету.* 2011. № 2, Т. 1. С. 174-178.

62. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/. (дата звернення 1.08.2023).

63. Фінансова допомога від міжнародних партнерів: скільки Україна отримала на 1 жовтня. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2022/10/6/692303/. (дата звернення 1.08.2023).

64. Піхоцька О.М. Аналіз виконання бюджетів в воєєний час. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридичн*а. 2022. Випуск 35. URL : https://nzlubp.org.ua › article › download. (дата звернення 1.08.2023).

65. Богдан Т. Виконання бюджету-2022: головні підсумки року. URL : https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/545981_vikonannya_byudzhetu2022_ golovni.html. (дата звернення 1.08.2023).

66. Виконання бюджету в умовах війни: прогноз тенденцій. URL : https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vykonannya-byudzhetu-v-umovakh-viynyprohnoz- tendentsiy. (дата звернення 1.08.2023).

67. Маршук Л. М., Мовчан Д.О., Покойовий О.О. Особливості фінансової системи в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільст*во. 2022. № 37. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1228 (дата звернення 1.08.2023).

68. Гетманцев Д. В. В умовах війни робота держави з економікою має базуватися на військових законах. URL: https://interfax.com.ua/news/interview/812130.html. (дата звернення 1.08.2023)..

69. Доронцева Є. Державне регулювання під час війни: як НБУ адаптував фінансову систему України до нових умов впродовж ста днів воєнного

стану. URL : https://voxukraine.org/derzhavne-regulyuvannya-pidchas-vijny-yak-nbu-adaptuvav-finansovu-systemu-ukrayiny-do-novyh-umov-vprodovzh-sta-dniv-voyennogostanu/ (дата звернення: 25.08.2023).

70. Що з державними фінансами та чи вистачить Україні грошей. Роз'яснення. URL : https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/5/685230/. (дата звернення 1.08.2023).

71. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2022р. №252. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-formuvannya-ta-vikonannya-miscevihbyudzhetiv-u-period-voyennogo-stanu-252. (дата звернення 1.08.2023).

72. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України № 1277 від 29.10.2013р. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME 131588.html. (дата звернення 1.08.2023).

73. Статистичний щорічник України: Офіційний сайт Державної служби статистики України / Державна служба статистики України URL :: http://www.ukrstat.gov.ua. (дата звернення 1.08.2023).

74. Сиволап Л.А Сучасний стан фінансової системи в Україні. *ЕКОНОМІКА: реалії часу.* 2016. №3(25). С. 50-55.

75. Малютін О.К. Фінансова система та її значення в економічному розвитку України. *Фінанси України*. 2014. № 4. С. 97-100. URL : https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/2020/. (дата звернення 1.08.2023).

76. Дехтяр Н.А. , О.В. Дейнека, Н. Г. Пігуль Особливості функціонування фінансової системи України в умовах нестабільної економіки. *Гроші, фінанси і кредит*. 2016. Випуск 2. С. 274-278.

77. Західна О.Р. Дослідження стійкості фінансової системи регіонального рівня. *Науковий вісник НЛТУ України.* 2009. Вип. 19.6. С. 170-176.

78. Мартинюк В., Зволяк Я., Баранецька О. Фінансова безпека: навч. посіб. Тернопіль: Вектор, 2016. 264 с.

79. Устинова І. П. Сучасні питання фінансової системи // Міжнародні та національні правові виміри забезпечення стабільності: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції Львів, 2013. С. 45-47.

80. Дмитренко Д. М. Реструктуризація фінансової системи України під впливом глобалізації: дис. … канд. екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Суми, 2010. 217 с.

81. Кодацький В. П. Фінансова й грошово-кредитна система Швеції. URL : http://dspace.nbuv.gov.ua/ bitstream/handle/123456789/23374/9-Kodatsky.pdf?sequence=1. (дата звернення 15.09.2023).

82. Дорошенко Д. П. Систематизація фінансового законодавства України як засіб упорядкування фінансових норм. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fp_2013_4_3. (дата звернення 1.08.2023).

83. Когут Ю. М. Сучасні проблеми та шляхи вдосконалення фінансової системи України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Випуск 28, частина 1. С. 153-158.

84. Татарин Н.Б., Єзерська У.М. Модернізація фінансової політики України в умовах сьогодення. *Молодий вчени*й. 2022 . № 6 (106). С. 75-78.

85. Іоргачова М.І., Ковальова О.М., Коцюрубенко Г.М. Фінансовий ринок України: сучасний стан основних сегментів. *Ефективна економіка.* 2021. No 2. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=865. (дата звернення 1.08.2023).

86. Стратегія Розвитку фінансового сектору України до 2025 р. URL : https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686, (дата звернення 1.08.2023).

ДОДАТОК А

Таблиця А.1 – Індикатори та порогові значення індикаторів фінансової безпеки України [60]

Складові	Індикатори та їх порогові значення
Бюджетна безпека	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, % (не більше 30). Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, % (не більше 3). Обсяг трансфертів з державного бюджету, % (не більше 15). Амплітуда коливань бюджетних видатків на одну особу між регіонами України, % (не більше 30).
Боргова безпека	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, % (не більше 60). Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, % (не більше 25). Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, дол. США (не більше 200). Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, % (не більше 30).
Грошово-кредитна безпека	Рівень монетизації економіки, % (не більше 50). Рівень інфляції (до грудня попереднього року), % (не більше 107). Обсяг готівки, % (не більше 4). Рівень середньої процентної ставки кредитів банківських установ відносно інфляції, % (не більше 5).
Валютна безпека	Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів, % (не більше 25). Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до дол. США до показників попереднього періоду, % (не більше 6). Відношення обсягів кредитів в іноземній валюті до загальних обсягів кредитів, % (не більше 25). Коефіцієнт покриття міжнародними резервами держави грошової бази, % (не менше 100).
Інвестицій на безпека	Відношення обсягу інвестицій до вартості основних фондів, % (не менше 6). Співвідношення темпів приросту інвестицій до темпів приросту ВВП, разів (2-32). Обсяг прямих іноземних інвестицій, % до ВВП (не менше 5). Витрати на науково-технічну діяльність, % до ВВП (не менше 2). Ступінь зносу основних засобів, % (не більше 35).
Банківська безпека	Частка іноземного банківського капіталу у загальному обсязі банківського капіталу, % (не більше 30). Обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП (не менше 30). Рівень сумнівної заборгованості у кредитному портфелі, % (не більше 10).
Безпека небанківського фінансового сектору	Показник щільності страхування (страхові премії на одну особу), дол. США. (не менше 140). Частка довгострокового страхування у загальному обсязі зібраних страхових премій, % (не менше 30). Рівень страхових виплат, % (не менше 30). Дохідність облігації внутрішньої державної позики, % (3-4). Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, % (не більше 80). Відношення обсягу капіталізації ринку акцій до ВВП, % (60-90).

ДОДАТОК Б

Регресійна статистика	
Множественный R	0,66865935
R-квадрат	0,447105326
Нормований R-квадрат	-0,105789348
Стандартна похибка	5,843051098
Спостереження	5

Дисперсійний аналіз

	df	*SS*	*MS*	*F*	*Значимість F*
Регресія	2	55,21750774	27,60875387	0,808662747	0,552894674
Залишок	2	68,28249226	34,14124613		
Усього	4	123,5			

	Коефіцієнти	*Стандартна похибка*	*t-статистика*	*P-Значення*	*Нижні 95%*
Y-перетин	-4,333146196	108,6046498	-0,039898349	0,971798828	-471,6212391
Змінна X 1	0,442366621	0,359401341	1,230842989	0,343489662	-1,104012541
Змінна X 2	-1,175883793	4,515825483	-0,26039177	0,818919126	-20,60591264

Рисунок Б.1 – Результати пакету «Аналіз даних» регресійної моделі (авторські розрахунки)

Декларація академічної доброчесності
здобувача вищої освіти ЗНУ

Я, Барановська Ірина Сергіївна, студентка 2 курсу, заочної форми навчання, економічного факультету, спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», освітньої програми «Фінанси і кредит», адреса електронної пошти: etalon.irina777@gmail.com, підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Фінансова система України як складова національної безпеки» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування роботи в базі даних цієї системи.

Дата_____	Підпис_____	Барановська І.С.
		ПІБ (студента)
Дата_____	Підпис_____	Крилов Д.В.
		ПІБ (наукового керівника)